

Historia Romengi */Tykni versja/*

Stahiro-Stanisław Stankiewicz

Historia Romengi
/Tykni wersja/

Stahiro-Stanisław Stankiewicz

Redakcja: Marianna Kwiatkowska

Opracowanie i tłumaczenie: Izabela Kwiatkowska
Stanisław Stankiewicz

Korekta: Karolina Kwiatkowska
Organizowanie
Kursów i Szkoleń

Ilustracje: Jolanta Markwat

Organizowanie Kursów i Szkoleń

Karolina Kwiatkowska

e-mail: karolinastankiewicz@vp.pl

Druk i oprawa:

ALDRUK Paweł Głogowski, 26-600 Radom ul. Miła 10, tel. 48 340 23 25, 505 071 585, aldruk1@vp.pl

Słowo wstępne

Kim jestem, jako jednostka? Jakie czynniki wpływają na moją tożsamość? Odpowiedź na te wydawałoby się proste pytania nie jest jednak łatwa zwłaszcza, jeśli należy się do bardzo zróżnicowanej społeczności, która przez wieki przekazuje wiedzę o sobie wyłącznie w ustnym przekazie. Czy w takiej sytuacji należy się oprzeć tylko na własnych opowieściach, a może na publikacjach innych środowisk? Ale czy informacje z „zewnątrz” mogą i powinny stanowić jedyne źródło wiedzy na temat własnej kultury i tradycji? Te i inne obawy dotyczące metod zachowania własnej tożsamości mają także Romowie.

W czasach taborów, gdy rodziny i rody tworzyły zwarte, razem podróżujące grupy ustny przekaz o historii i tradycjach był wystarczający dla zachowania więzi rodowej i etnicznej a także gwarantował dość wierny przekaz informacji z pokolenia na pokolenie.

Obecnie Romowie żyją w rozproszeniu, większe spotkania rodzinne nie są już codziennością, ale świętem. Z upływem lat zmienia się też rzetelność przekazywanej wiedzy o dawnych czasach a istotne dla Romów informacje bezpowrotnie giną z pamięci. Wiele osób uważa, że dobrym sposobem na zachowanie ważnych od pokoleń wartości jest wydawanie publikacji o Romach w języku romskim. Książki takie nie tylko są źródłem wiedzy, ale także narzędziem służącym rozwojowi i integracji całej społeczności.

Niniejsza publikacja przedstawia wybrane informacje o historii, tradycjach i kulturze Romów. Mamy nadzieję, że Czytelnicy w różnym wieku, znajdą w niej interesujące informacje i zaczną pogłębiać swoją wiedzę o własnej społeczności. Celem tego wydawnictwa jest ochrona ważnych dla Romów wartości, poprzez zachowanie ich w pamięci obecnych. Książka została sfinansowana ze środków zwiększonej subwencji oświatowej dla dzieci romskich. Składamy podziękowania za udzieloną pomoc Władzom Miasta Radomia, które ponownie wykazały duże zrozumienie dla potrzeb Romów oraz Dyrekcji Szkoły Podstawowej nr 7 w Radomiu. Realizacja tego projektu wydawniczego nie byłaby też możliwa bez wsparcia społeczności romskiej, a zwłaszcza Starszyny, która przekazała wiele cennych informacji o naszej przeszłości - Serdecznie Dziękujemy.

Zespół redakcyjny

Angluno lav

Sako jekh nacja, našty te bistref peski historia, Karing /katar/ javne thaj kon jone sy sar grupa manuškani. Adava sy elementarno phućipe, savo sy te javeť sako jekhe manušes, kana kameť kodo manuš, kaj teske javir manuša te den respekto. Ne e respekto na den javir manuša pať dava kodo, kana varkon sy javire nacjaty.

Patyv astareť manuš kana deť pestyr varso peskire kulturake. E kultura ando sako jekh nacja sy baro barvalipen, savo deť manušenge zor ando řengo džiipen. Našty varkon te phenet, kaj e kultura romani na trobuj Romenge. Kodo kon adiakas rakireť na džinem, so bi nacionalnone kulturako, našty te egzystn nacja, grupa manuškani. Identifikacija manušeski, sako faťo dykhas peľde kultura. Javir manuša den patyv javire nacjake thaj dykhen savi sy kultura, thaj so dyja joj javire manušenge.

Łas ame kultura romani. Ęaèipnasa te phenas majbari dominacija sy ke Roma ando kultura muzykaki. Kodo fenomeno - sar phenen javir nacji- sy ke Roma svore. Bagaipen, kheliben, sy syr jekh elemento muzykakire kulturaki. Ne našty feri te phenas, kaj ke romani kultura sy feri elementy muzykakire. Artystykano talanto Romengo sys džindľo (pinžardo) ande javirbutia, sar kultura materialno. Ne joj nabut jaćha ke Roma. E historia řengiri sys but dukhady thaj materialno kultura Roma našade pe droma, kana našenas bibaxtiaty. Majbut hasiakirde Roma kultura materialno ando dujto lumiako mariben. So sys ando kodo kultura? Łas ame Romen save kerenas artystykane butia ando sovnakaj, harkuma thaj javir sastera (metalia), butia ando kašť, gobeliny thaj javir. Kodo Roma beršenca kerenas thaj jaćheľas odova ando familia sar talizmano rodosko. Ne kana sys tragedia Roma mekhenas saro thaj unašenas bibaxtiaty dur ando javir thema. Na sys řen řero kaj te řen pesa odova so ame kharas kultura materialno. Ne pe bax amari ando kultura muzykaki, jaćhne but gila, melodii, poezja romani, savi rypirenas Roma bute beršenca. Odova deľas zor Romenge thaj na bistyrenas jone řeťe beršenca peski ćhib thaj kon jone sy.

Romane kulturasa sys bari fascynacja maškar bare artysty gadžikane, save łenas elementy romane kultu-
ratyr thaj thovenas ando peskire artystykane butia. Kultura sako jekhe nacjaki sy syr jekh glejto (sastruno lil),
savo deł sako jekhe nacjake patyv. E Roma našty bistyren, vaš peski kultura thaj trobuj saro te keren kaj e
kultura romani te barvaloł łengire butienca thaj te vazden ła upre. Trobuj te barjakiras peski kultura kana kamas
te javas zorałe thaj pinžarde. Ke Roma kultura kodo sy vi romanipen, savo deł identyfikacja sako jekhe Rome-
ske thaj bari zor syr manušeske. Vaš Adama ame Roma našty bistra amari historia, tradycja thaj čhib.

Chib romani na savorenge
Stahiro

Čhib romani nane savorenge
Romani čhib isy čáce Romenge
Bi łakiro tu mišto na połesa
So sy romanipen, syr te jačhs pšałesa

Romani čhib šaj dre škoła syklosa
Romani čhib šaj cera halosa
Ne kana patyv thaj èhib tu našavesa
Ke Roma syr gadžo jačhesa

Romani èhib nane savorenge
Romani čhib sy patyvałe manušenge.
Romani čhib nabistyr, rakir łasa
Thaj dykh so phenes romane čhibjasa

E čhib romani sy amari
E čhib romani sy barvali
Bi łakiro romanipe na połesa
Bistyresa ła, Romesa na javesa.

Karing / katar/ fyne-pes Roma ando Europa

But berša vago paŕe, butdžene manuša phenenas pe ŕende Cygany, Gypsy, Zingaro, Zigeuner, Faraone Nepos, Gitano thaj javir denas ŕenge ŕava, Ne jone èaèipnasa kharen- pe peste Roma. Karing javne kodo manuša thaj sar kodo kerdia-pes , kaj akana dživen jone ande pasci savore thema , save sy ande sveto / lumia/. Maj butdžene ŕendyr dživen ande adasave phuvja themegire syr: Rumunia, Turkia Ungrytko Them, Slovako, Čexy, Grecja. Vi budžene / nikon na ginadia thaj na dzineŕ sode sy/ kicy sy/ jone ande Upratuni thaj Teŕatuni Ameryka, Azja, Australia. Phenen kaj ande lumia/ sveto/ dživen butedyr syr 50 miliony Roma. Ande Europa butedyr syr 12 miliony thaj ando Polska ži ke 50 bara / mii/. Roma rakiren / den duma, vorbisaren/ ande romani čhib, savi sy phandli purane lumiakire čhibjasa sanskrytosa. Univar

varkon phenef kaj o Roma rakiren ando but dialekty. Me phenav kaj kodo naj dialekty romane. O čhib romani sys asimilime. E čači čhib romani jača asimilime ande sako them kaj bešen o Roma. Roma fyne varsave ŕava gadžikane čhibjaty ando them kaj dživen thaj thode ande romani čhib.

Romen nane jekh religia, Ne jone savore pacian ande jekhe Devŕeste. Vaš adava maškar Roma sy musulmany, katoliki, pravoslavna vaj javir religjakire manuša, Ne maškir ŕende nane vaš adava konflikty, hola. Roma savore pacian kaj sy jekh Deveŕ, saveske trobuj o manuš te deŕ patyv. Vaš adava jone ŕen religia e manušengi , save dživen ando them. Roma duredyr dživen ando izolacija kulturaki Ne den jone respekto thaj patyv peskire zakonoske, tradycjake - romanipnaseke.

Angŕuni phuv kaj dživenas o Roma sys India. Ande VIII – X ŕeŕeberšengo cyro /vrama, Roma tradyne Indiatyr ke Europa thaj ando javir thema. Syr phenen syklakirde manuša, specialisty vaš romani historia / romologi/ e Roma ande Europa Centralno thaj Maškarutni Azja vi ando Nord / Upratuni/ , Sund / Teŕatuni/

Ameryka poddžan e manušendyr, save kharen-pes Rajputy, Jaty, save dživen ando Upratuni India, majbut ando Pendžabo . Kodo sy regiono ando India ande savo sy adasave phuvija /stany/ syr: Pendžab, Haryana, Himachal, Pradesh. Phandfo khetanes terytorium phuvjako Delhi thaj paše jekh kotyr Radžastano, Jammu thaj Kashmiro.

O angłune Roma, but berš paše sys zoriasa tradyme pe emigracija ke javir thema, ande momento kana sys inwazja, mariben musulmamengo pe India. Adava kerdia-pes ando X šeleberšengi vrama/cyro/, ži ke XII šeleberšengo cyro / vrama/.

Odo / kodo/ manuša, save sys tradyme zorjasa, adadyves phenasam řenge kaj sys jone emigranty. Kodo emigranty na sys feri Rajputy, Jasty, Khatriasy, o řerutne, phuvjengire, princy, ne vi manuša , save sys specjalna syklakirde vaš maribe / soldaty/.

Kaj te javen jone butedyr pe frejda ando džiiipen, line jone pesa e džuvlen, muršen bute javire manuřikane grupendyr manušen. Odoj rakhne-pe: Labanos, Banjaras , Tandas parutaria (teřatuni klasa manuřengi, savi paruveřas, bikineřas), Saudagaras (manuša, save kinenas, bikinenas gren), Laharas (kovaći, save kereneas petařty grengre thaj javir butia ando sastera)). Sys odoj manuša, save kerenas odova saro so kameřas o armia pe mariben syr řhurja, řařki, ect. Vi sys o rařaja, Gujjars (odo řhib sanskrytosto „ gocar ”- (manuř, savo rakheř guruvnien), thaj Ahirs i Gokhars. Adaře den patyv e suntone devlikane džuvlake Kali, savi sy romni e devleski Siva.

Nadykhi pe kodo, so progine but řel berš, a ke India sy dur e Roma garude peski kultura, tradycja e řhib savja sy řakire elementy ando sanskryto.

Kotyr historjako

Ćaëipnasa te phenas, kana džal vaš rejestryne fakty ando liřa vaš Roma, ande XV šeleberšengo cyro / vrama/ pařci na sys thaj narakhas but fakty ande historykane liřa. Ande odo cyro na sys dyskusja, rakiriben vaš Roma thaj řengi emigracija. Ne kana o lingwisty, manuša syklakirde,save řen-pes vaš řhibia, kerde analiza romane řhibjaki thaj sykade kaj e řhib romani sy paše e řhibjasa hindi, Pendžabi thaj javire řhibjenca phandli ando Upratuni /Nord/ India. Vi antropologiëna analizy sykade řakto kaj e romano rat / body habitus i ABo

grupa / rateski tang phandli e grupakire ratesa e manušenca save sys syklakirde ko mariben /sofdaty/ ande Nord /Upratuni/ India. Kodo fakty akana sy maškir syklakirde manuša opinia kaj e Roma poddžan Indiatyr.

Akana sy vi konsensuso maškar syklakirde manuša, so angłuni emigracija Romengi sys ande XI šefeberšengi vrama .

Varsave informaciji historykane phenen, kaj varkicy moły e Roma kerde emigracija Indiatyr . But fakty sykaven kaj varkicy moły e Roma tradenas ke Europa ando X thaj XIII šefeberšengo cyro /vrama/.

Angłuno fakto sykaveł ando V šefeberšengo cyro. Dre jekh kenva / bukha/ sy phendfo syr jekh khinigo Indiaiko dyja e javire persytkone khinigoske Behram Goura 12.000 manušen muzykanten, save kharenas-pes / łengo anav sys/ Zott, arabytkes Jatt. Kodo sys angłune prapapy e manušengire, save adadyves phenen pe łende Luris vaj Lulis).

Adaja historia sykaveł jekh cytato savo čindia o Firdousi. Odo fakto sys phendfo maj jekhvar syr čačipen pełde arabskone historykoste Hamsa ando Isfahanie. Kodo historia sy but interesantko bute manušenge, soske ži ke adadyves ande sako them o Roma sy pinčkirde vaš peski muzyka thaj kheliben. Javir manuša, save sy syklakirde vaš historia sykaven X-XIII šefeberšengo cyro / musulmany napene pe phuv Indiaiki.

Majbutedyr pinčkirde sy vaš mariben e Indiasa o Mahmud e forostyr Ghazni, savo but moły napeja pe Indiaiko them.

E čhibjakire fakty sykaven, kaj o Roma poddžan e Upratune Indiatyr. Roma ko Europa tradenas paše pani Moro Kaspijsko, bergitkone dromenca save sys tełe Kaukazo, pełde Armenia thaj pełde imperium Bizantyjsko.

Adate droma migracijakire sys rakhne vaš adava, kaj ando čhib romani sy but łava save sy ande čhib persytko, ormiańsko thaj grekitko.

Ande berš 1068 sykadyja jekh informacija vaš Roma, save javne pe phuv europaki. Kodo sys rando /čhindfo/ ando liła purane pe Berga Athos ande Grecja .

Dre XII-XIV šefeberšengo cyro (vrama) łyne Roma te traden paše pani Dunajo ke Maškaratuny Europa. Kronika Dalnilova (1242 berš) pheneł , so 500 Roma tradenas vurdnenca.

Dre foro Konstantynopolo, Roma sykadyne dre 1322 berš. Vi pe Kreta isys jone ande kodo berš. Ando Serbia thaj Mołdavja angłune Roma isys dre 1348 berš.

Roma tradenas Baŝkanendyr duredyr ži ke upratuni Europa. Bikinenas peskire butia thaj dživeŝas-pes ŝenge mišto. Maŝkir ŝende isys but muzykanty.

Ando Buŝgaria Rome ŝyne te dživen ando XII-XIV ŝeŝeberŝengo cyro (vrama). Ande XV ŝeŝeberŝengo cyro isys pinčkirdo jekh gav Dabiživ nadur Sofiatyr. Odoj dživenas feri Roma.

Angŝuni informacija vaŝ Roma ande Slovako sys ando 1322 berŝ. O manuŝ Jan Kunch čhIndia ando liŝ kaj ande veŝa, save sys paŝe sys džide Roma. Ande 1377-1381 sys rejestrime ando liŝa so sys Zemplinsko romano kapitulo.

Dre India akana dživen manuŝa, save kharen-pes Rajpuci, Khatriasy, Lambana thaj Banjaros, savengo džiiipen isy adasavo kokoro, paŝe syr Romengo. But džindŝo Rom - Vania de Gila Kochanowski, savo beŝeŝas ande Francja isys oxto berŝ dre India thaj rodeŝas ŝpery, informacija vaŝ Roma.

Butdžene Roma sykadyne ande Europa thaj majbut ande Teŝatuni Europa ando angŝune berŝa XII ŝeŝeberŝengo cyro, Ne ando Centralno thaj Ost Europa javne ande XIV ŝeŝeberŝengo cyro /vrama/ thaj ando West thaj Nord Europa sys registryme ande liŝa purane ando XIV thaj angŝune berŝa XV ŝeŝeberŝengo cyro.

Ando XVIII ŝeŝeberŝengo cyro o kniazio Stefan Velihno, savo dživeŝas dre Komarno, gija te sykloŝ ke foro Leiden ando Holando. Odoj ŝundia rakiriben hinduskone studentengo thaj pinčkirdia ande ŝengiri čhib but elementy romane čhibiaki, savjasa rakirenas Roma dre ŝeskiro gav. Adaŝestymanuŝa dodžindŝe-pes, so e Roma javne Indiatyr.

Registryme historia Romengi

Paŝe X ŝeŝeberŝengocyro /vrama/ - e Romengire prapapy mekhen India thaj traden ando javir thema..

1100 berŝ - angŝuni randy informacija vaŝ e Roma ando Europa dre grekitko klaŝtoro pe berga Athos

1322 berŝ. informacija so javne Roma pe Kreta

1346 berŝ - Roma sy pe phuv ke Korfu

1348 berŝ - Roma ando Serbia

1387 berŝ - vojevoda woŝosko Jan Mircza deŝ gvaranto ando liŝ so deŝ klaŝtoroske suntone Antoni ando Vodnica 40 „ŝatry Aciganii ”

XIV/XV w. - Roma ando Polska

- 1414 berš - Roma ando Bazyleia
- 1416 berš - Roma ando Čexy
- 1417 berš - Roma ando Ungro
- 1417 berš. - Roma dre Hamburgo
- 1418 berš - Roma dre Zürich
- 1422 berš - Roma dre Bolonia
- 1423 berš - Roma doresen e Zygmuntostyr Luksemburëykostyr liš savo deš fenge zor .
- 1427 berš - Roma javen ko Paryžo
- 1430-40 berš- Roma paniesa javen ko Bary Brytania
- 1447 berš - Roma javen ko Barcelona
- 1453 berš - angłuno zakono antyromano ke Francja
- 1492 berš. - krali hispaniako Ferdynando I, tradeš Romen themestyr
- 1500 berš. - zakono Maksymilianosko I savo na mangeš Romen thaj tradeš fen Germaniatyr paše 1500 berš.
- Roma javen ke Rusja
- 1501 berš - patyvašo liš deš romane vajdaske ando Vilno Aleksander Jagiellończyk
- 1510 berš -traden Romen Švedostyr
- 1512 berš - angłuni informacija Romendyr ando Skandynavja
- 1536 berš - dekreto khinigosko Chrystianosko III phenel kaj e Roma te džan peske e Daniatyr
- 1541 berš - hospodaro Sigile, Romen save tradenas vurdnenca phandel thaj jachen jone feskire utiarja saven šaj bikinel javirenge
- 1545 berš - angłuno edykto kontra Roma ando Niderlandy
- 1558 berš - angłuni ustava kontra Roma ando Polska
- 1662 berš - sejmo ando Svedo zorjasa phenel e Romebge kaj te traden fen themestyr
- 1761 berš - Maria Teresa dre Ungro kedia ustava vaš kodo kaj te radeš Romen themestyr
- 1783 berš - Katieryna II na mekheš e Romen kaj te traden vurdnenca.
- 1855 berš - Ande Rumunia phandfe Romen mekhen pe frei avri
- 1856 berš - Roma javen ko Australia
- 1939/45 berš - hitlerytka manuša mudaren buterdyr syr phaš miliono Romen Europatyr
- 1952 berš - Prezydium Themesko PRL ando Polska tyja decyzija ando liš vaš žutimos e Romenge syr natradena Roma vurdnenca
- 1964 berš - zorjasa e raja ando Polska na mekhen kaj Roma te traden taborenca thaj thoven fen po šteto te dživen
- 8.IV.1971 berš. - I Lumiako Kongreso Romengiro ando Bary Brytania
- 1978 berš - II Lumiako Kongreso Romengiro ando Genewa
- 1981 berš - III Lumiako Kongreso Romengiro ando Góttigen
- 1990 berš. - IV Lumiako Kongresp Romengiro ando Jadwisin paše Warszawa

Roma ando Europa

Ande X šeleberšengire berša Roma naše peskire themestyr Indiatyr thaj na džinas so fenge jandefa džipen, savi baxt javefa paše fende. Romen sys ande peskiri natura fošaiaben, lašhipen thaj na marenas pes javire mušenca, nacjenca. Romen isys javir filozofia džipnaskiri. Kamenas džipen (trajo), freima thaj na kamenas kaj te javen ke varso phandfe. Na sys jone autori thaj konstruktori e mahinengiro, save keren dukh manušenge thaj fen umarenas. Paš dava (kodo) pacianas javire manušenge thaj na javefas fenge ando šero kaj varkon zadefa fenge dukh. Syr našenas butedyr berša, kodo paciaben ande manušende tykniakirfas-pe thaj na sys adasave syr adadyves normy, tradycja ande kodo vrama (cyro) ke Europa.

Trobuj te phenas so angedir (vago) Roma ando Europa sys manušenge interesantna. Butdžene Romendyr darenas, ne duredyr syr našefas cyro (vrama) Roma sys butedyr kamne paš dava, so kerenas jone butia save kamenas europakire manuša. But profesji, save kerenas Roma na sys džindfe ande Europa. Łas adasave syr butia kotlarytka, butia ando sastera, Roma kerenas petały grenge, ehuria thaj javir butia. Maškir Romende džinas-pes pe folkmedycyna, drabakiriben, but mišto bašavenas muzyka. Kodo sy ke Roma džindfo ke dadyves. But mišto džinas-pes pe grende, a ando odoła cyry kodo profesja sys but kamny.

Butdžene gadže sys holinakire, so Roma sy pe frej, naphandfe gadzikane phuvjasa. Kaj kamen odoj traden thaj nikoneske napokinen łove paš peskire butia. Dživen kokore peske.

Ande kodo e holin gadžengiri tyja te barioł. Ando berš 1453 ke Francja sys kerdo lil kontra Romenge, a ande 1492 berš o thagari (krali) espaniako Ferdynand I tradeł Romen peskire themestyr. Oxta berš duredyr Maksymilian I tradeł Romen Germaniatyr.

Ando kodo cyro ando Skandynaviakire barioł nakamlipen ke Roma. Fakto sy kaj ke Grecja ando 1510 berš sy kerde lifa eaèipnytka kontra Romenge a ando 1536 berš o thagari (krali) Christiano III phendia kaj Romen te trade

Daniatyr. Sys vi adasavi situacija kaj Romen kamne o gadže te astaren teŕ peskiro vast. Kodo sys ando 1541 berš ando Rumunia. Ande odo cyro (vrama) o hospodaro Sigile phandef e drom Romenge thaj kereŕ fendyr peskire buciaren. Ando 1545 berš sykadziot themytko liŕ kontra Romende ando Niderlandy, a ke Polska ande 1558 berš. Antypatia ke Roma lija te barioŕ. Ne o raja syr dikhne kaj našti Romen te phanden ke pe thaj našti te zariakiren ŕengire vurdena, ŕyne te keren zorafedyr decyzji ando liŕa, save jandenas eoripen thaj bibaxt Romenge.

Na sys izbit ŕaeha vi e džuvla thagaricy. Maškiŕ fende but džindŕy sy o Maria Teresa, savi ando 1761 berš vligireŕ but phare paragrafy kontra Romenge pe Ungaria a ande 1783 berš caryca Katerina II zaphandef drom Romenge ando Rosja.

O tabory romane garudion ande bare veša. Ne e baxt na javeŕ ke Roma. Sy ŕenge but phares te dziveŕ. Baro eoripen thaj trušaŕo džipen Roma xane ande II lumiako mariben.

Adadives kana e Europe kameŕ te javeŕ syr jekh them zdaŕ-pes amenge so našti te javeŕ adia kaj manušen te gineŕ-pes pe rasy, nacji. Ande but thema, saven sy bari civilizacija tehnikani, ekonomièno thaj ando thema saven sy eororedir dziipen, ne phenen so si ŕen demokracja, dikhas so sy ŕende natolerancja, phagirdo sy manuŕkypen thaj sy razizmo ande ŕengire thema.

Romani historia sy but dukhady thaj akana sa traden Romen bute phuvjendyr avri, gadže keren asimilacija, dukhaven Romen, deportacija, phandaven thaj kerdy sys eksterminacija, mudaripe pe Roma.

Ande berša 1930 thaj 1940 hitlerytka manuša ando Trito Žeša dukhavenas, phandenas Romen thaj umarenas. Fakty sykaven kaj pasci 75 procenty romani populacija ande kodo cyro sys umarŕy. Nadykhi pe odova so adadyves sy kerde standardy europakire vaŕ manuŕikano eaeipe ande Europa duredyr e Roma sy dukhade thaj marginalizyme ande but thema.

Ando but thema nane respektyme manuŕykano eaeipen. Me na ŕundiom ži ke dadives kaj paŕ kodo te javeŕ kerdo krisy thaj sykadi bangipen manuŕengiro themengiro save keren bibax. Ne o eaeipen, savo sy kerdo ando paragrafy, sy te javeŕ respektyme peŕde odofende, save kerde kodo legalno eaeipen ando liŕa, thaj save pe kodo liŕa thode peskire signatury, ŕava. But moŕy Roma na džinen paŕ kodo liŕa, akty, maškiŕthemytka. Kodo informacija na den Romenge. Ne syr Roma te respektynen eaeipen themytko thaj syr ŕes te ŕen ke peskire butia syr pes pe dova na dzinen. Syr Roma sy te ŕen peskiro eaeipen syr o administracija themytko na kameŕ ŕenca te rakireŕ thaj na respektynen odova so phenen Roma ? Kodo phucipe mekhav sarence puterdo.

Nane kodo paradokso so butedyr syr 50 berš, e cyrostyr syr ujaèha II mariben Roma našti Roma sys te dorsen łove vaš peski dukh, pał dova so kerenas hitlery łenca ando mariben.

Kamam te zripireł, so Roma dživen ando Europa butedir sy šovšeła berš. Javne ke Europa bi maribnaskiro. Akana sy butedyr syr 12 miliony ando Europa. Butedir łendyr dživen ando but phari situacija.

Džanas, so kaj te dživeł manuš mišto decydyn ande kodo e edukacija, e profesja manušeskiri. Syr manušes nane edukacija thaj profesja kodo jandel problemo ando džipen. Javir fakto, savo jandel bibaxt Romenge sy odova (kodo), so nikon łen na kameł. E ksenofobia, dyskryminacija na del kaj e Roma te łen fededir standarto džipnasko. Roma na kamen te javen javirengire problemosa, kamen kaj te dživen syr javir manuša.

Èaèipen sy so but romane familii thaj vi ando Polska roden kaj varkon te del łenge zor socjalno. Sar ame džinas ando sako jekh romani familia sy nasfałe manuša. Nane łen łove kaj te kinen peske draba, nane socjało. So dives e sytuacija si pharedyr. Ande but thema e sytuacija Romengiri sy tragièno. Akana ande Europa thaj lumia sykadioł nevi sytuacija politykani thaj ande ekonomia. Kodo saro kereł, so romane problemy nane dikhne thaj javir na ripiren so Roma èorore dživen maškir javire manušende. E nevi demokracja savi javia ande but thema, kerdia ande manušende agresja, savi džal pe Romende thaj javir tyknedyr nacji. Mudaripena ande purani Jugosławia, Rumunia, Słowako, Èexy, ke Ungaria, Bułgaria, pogromy pe khera romane vi ande Polska thaj ande javir barvałe thema, kodo saro našty te nadikhas.

E èoripen, bibaxt kodo trobuj te sikaveł politykenge, rajenge, so adasave fakty našti te aven ande Europa. Kaj o manuša te dživen maškir peste mišto jekh europako kher trobuj manuša te pinèkiren-pes te javeł tolerancja. Roma na kamen kaj varkon pe łende te dikhel syr pe ruvende, Roma kamen adasavo èaèipen savo sy ke javir nacji thaj kamen integracija, kamen te dživen ande pativ thaj manušikano èaèipe maškir javirende.

Roma ando Polska

Angłuni informacija, ande savi sy łav Cygan dre Polska sys ande purane liła ke foro Kazimierz pše Kraków Kodo informaciji sys kerdy ande 1401 berš thaj odoj sy čhindfo / randfo/ vaš manuš Mikołaj sves kharenas Czigan, thaj ando akty Sanocka dre berša 1428 ande save sy phendfo vaš gavytko manušeste, savesko łav sys Cygan.

Ande 1436 berš sy kerdy registracija ando liła vašo Jan thaj Jakubo Cygany, thaj ande berš 1434 sy čhindfo ande purane liła vaš jekh raj Mikołaj Czygan savo dživełas ande Swierczewa . Ne našty te phenas, so ande kodo cyry/vrama/ sys romane gava thaj našty phenas kaj kodo manuš sys Romesa. Ne fakto kaj ando berša 1428 sys dre Polska gavytko gadžo, saves kharenas Cygan, sykaveł kodo kaj angłune Roma ande Polska sys majanłal syr sykaveł informacija, kodo data ando liła. Tadeusz Czacki deł jekh informacija savi sy phandfy e purane liłesa, dre savo sys phendfo pałe Polgaro jekh romano vajda ande Polska (1501).

Dre .1546 o khinigo / krali/ Ungrytko Władysław II dyja glejto (Salvus conductus) Tomašoske Polgar šertneske romane ande taboro ande savo sys 25 šatry. Romani grupa Polgaroski kerełas pehenda / nagfy/ sastrune ke armaty, maribnaskirie, kerełas ande saster sarso trobuj sys sołdatenge / heładenge/ ke mariben. Kodo butia phendia lenge te keren o biskupo Zygmunto. Isy adasave purane informaciji e XV –XVI šefeberšengo cyro ande liła thaj dokumenty, save phenen kaj vi ande XV šefeberšengo cyro /vrama/ pałe Roma sys rakirdo dre debaty khinigitka /kraliskire/ thaj sys decyzji ande save sys maškir javire bare manušende o khinigo /thagary/ Polskako Władysław Jagiełło..

Ando 1501 berš Aleksander Jagiellończyk dyja ande foro Wilno patyvało lił javire romane vajdaske Vasyloske dre savo das upre / ginavas/ ande oryginalno čhib:

„ My Alexander Bożeju Miłosti Korol Polski, Wieliki Kniaź litowski, ruski, zamoytski i innych czynim znamienito sim naszym listom buduczny m komu budet potreba toho wiedati, bił nam czołom Wasilij starszy Wojt i Cyhany jeha i prosil maestatu naszeho iżbyšmy ich proźbie i czołobitiu zadosyt uczynili im wedłuh obyczaju przodków naszych swiataja pamiaty welikich kniazej litowskich swobodu obraszczenia w zemłach

naszych darowat i dat raczyli i toho Wojda Wasilia ich izbrannoho potverdili, powinnoŝt jemu nakazali, listom naszym inomy z łaski maestatu naszohose nasz list dajem a jeha Wasilia Wojda Cyhanskoho izbranoho ptwe-
diwszy i ustanowiwszy nadajem jemu mocz i prawo Cyhanow suditi i wszelakije meźdu nimi spory rozsuzati i
obraczati a on i Cyhany jeho po wsich zemlach naszych Welikoho Kniaźestwa Litowskoho i jeha lenostiach
meti majut swobodu i obraszczenie, a swoboda ich wedfoch dawnych praw, obyczajów i listow kniaźnych daro-
wana i dozwołona nami jest sim listem naszym, a na twerdost toho i peczat nasza
Pisan w Wilni leto 1501 mesiacu maja w 25 deń ,”

Kana sys kredo zakono bibaxtało ando Germania o Roma łyne te našen ke Polska. Ne vi ando Polska ande
kodo cyro kerde sys angłuno moło antyromane akty, decyzji bibaxtałe e Romenge (zakono e beršesty 1496,
1497,1500,1530, 1544, 1548,1551) a specjalna akcji ande save htyłenas Romen, phandavenas sys ando 1553 berš.

Sys vi adiakas kaj butdžene manuša mangenas te traden Romen Polskatyr. Kodo kerefas jekh manuš Przyłucki, kanclero Osiecki thaj vi autoro Kroniki wszystkiego świata (1551) - Marcin Bielski. Holinakire, bibaxtafe łava vaš Roma, fobia na sys ande kodo cyro verso nevo gadze. Kodo sykavef jekh fakto kana o rašj Jan e forostyr Przeworsk ando 1593 berš phendia ando khangiri kaj e Roma sy bibaxtafe thaj dre čhi na pacian.

Ando berš 1557, kana e khinigosa sys o Zygmunt August kredo sys zakono, savo syr angłuni ustawa phenetas liř, kaj te traden e Romen themestyr. Ne kodo zakono varsyr na sys realizyme, soske o liř garudyja varkaj mařkar javir liřa sejmoskire thaj festyr bistryrde.

Kana oxto berš progine, sys javir zakono kredo ando Sejmo Piotrkovsko. Kodo dokumento zorjasa phenet kaj te vligiref-pes dre džiipen kodo decyzja vaš Roma. Ne sajek ke Polska Roma duredyr javenas thaj garavenas-pes ando veša. Ne kana dykhne o raja kaj kodo duj decyzji kontra Roma na janden nisavo rezultato o krali Stefan Batory pe baro kedype ande Sejmo Warszawsko (1578) vydeř zoraředyr liřa, ande save sy phendfo, so e manuša, save tolerynena e Romen pe peskire phuvja javena represjonowana.

Ando Litva zakono, savo sys kutedyr represyjno pe Roma, na kerefas adasave zoraře decyzji. O raja rodenas javir drom, savo řaj deřas řansa kaj e Roma te jařen adasave kokore manuša syr javir, save dživenas dre kodo phuv.

Butdžene Roma łyne te dživen ando gava, forja, pe phuv bare rajengiry. Vi mařkir řende e Roma dživenas pe phuv princoski Sanguszko saveske so berš pokinenas keřeski 2 talary.

Dre peskiri phuv pe litva Stanisław Radziwił dyja nominacja romane vajdaske - Janoske Marcinkievięoske, savo skerđia Akademia Smorgońsko ande savi tresynenas rięen.

Dujto Statuto Litevsko (1564-66) phenet kaj e Romen te mekhen bare raja, kniazi, hospodary, kaj te dživen pe řengire phuvja, kana jone kamen te jachen thaj na kamen kaj te javen tradyme themestyr.

Receso Grodzieńsko (1568) mekheřas Romen kaj jone te napokinen łove rajenie. Kana kon e Romendyr kameřas te dzał ko heřade /sařaty/ a tuncı řes řenas. Tryto statuto Bare Litovskone Princoskire Phuvjako phenet zoraředyr vaš e Roma.

Pe phuv Podlasko e renkanore sys holinakire vaš adava kaj varkon pukaveřas ko bare raja kaj e Roma sy pe řęgi phuv thaj řen raja garaven. Vař kodo kaj te pukaven jekh pe jekheste sys kredo jekh zakono e 1578 berřestyr, savo phenet, so kon dzieř kaj varkon garuveř e Romen pe peski phuv sy te pukaveř thaj te meldyn e bare rajenge.

Kodo zakono univer putravefas drom kaj e manuša jekh pe jekheste save sys holinakire te pukaven jekh pe jekheste holinaty.

Manuša pe Podlasiako regiono na kamenas butdžene te akceptynen kodo zakono, soske kodo zakono jan-defas bari bibax ťenge. Generalnie e Roma pe kodo phuv sys trobuj e gadženge, a romane butia sys but kamne. Ande kodo cyro sys maškar Roma but kovaèy thaj e manuša na kamefas ťen te mekhen peskire gavendyr, forycendyr. Ande kodo ťyse renkane te kereť protesty, tradenas kontra liťa ke sejmo. Kodo fakto sykaveť instrukcja podlasko ko Sejmo (1601-1607). Kodo savore akciji jandťe varsavo rezultato. Ande kodo sykadyne neve ustavy, decyzji sejmoskire, save sys kerde ande1607 berš pe Sejmo ando Baro kedype dre Varšava, savesko anav sy:

„ O pozwach complicum banitorum „ (manuša, save sys krrisyme pe banicja..

Nevo zakono kamefas te zrykireť hohane pukaibena. Ande praktyka zrykirdo sys proceso kaj te traden Romen Podlaskone phuvjaty. Feri kodo manuša, save sako faťo kerenas bibax, ťen sys te traden phuvjaty (kodo sys te teren o starosty). Odoťe momentostyr o phuv podlasko na sys obťyme kodo phare zakonosa syr javir ando Polska. Vaša adava pe kodo phuv e Roma ťyne te javen butedyr thaj te dzinen bi darjako.

Pe Litva ando1589 -1590 berša sys kerdy decyzja vaš lovytko pokiniben, saves kharenas pogťowne , savo sys 15 groszy. Kodo ťove Roma pe Litva sys te pokinen ko kasa Rzeczypospolitej. Kodo zakono sys kontra zakono III Statuto Bare Princoskire Litevskone Phuvjako. Zakony banicyjna mekhne bare rajen kaj te ťen ke peskire prywatna heťade, e Romen. Łacińska dokumenty romane heťadenge dyne ťav filistyny.

Teť jagor XVIII šefeberšengi vrama/ cyro/ ando Polska ťyse te den-pes ando goy, so te keren duredyr e Romanca.

Paťe eťta čhona kana sys kerdy Konstytucja 3 Majo dre jagoresko čhon. beršesko 1791 dykhi pe kodo zakono, savo ťyja decyzja vaš kerdy Konstytucją, „Komisja Policji Obojga Narodów“ skerdo sys jekh akto, dokumento pe savo thodia peski sygnatura Michał Wandalin Mniszchek, marszaťko bare koronko. Kodo Uniwersaťo sys kredo vaš Roma ando Polska. O teksto kodo, mišto sy te ginavas, soske sy kodo liť but moderno zakono syr pe kodo cyro thaj ťačo e Romenge:

„ Komisja Policji Obojga Narodów wiadomym czyni, komu o tym wiedzieć należy. Gdy podobało się Opatrzności w liczbie pomyślnych dla kraju naszego zdarzeń udzielić i to, że przez Ustawę Rządową dnia 3-go maja, roku kończącego się, zapadła, znalazł każdy w krajach Rzplitej mieszkaniac prawa opiekę, Komisja Obojga Narodów mając polecony

w obowiązkach sobie przypisanych dozór skutków tego prawa, zna potrzebę obrócić troskliwość na ludzi będących dotąd w naszym kraju po imieniu Cyganów. Lud ten, dla surowości prawa nie mając nigdzie pewnego siedliska, był przymuszonym zawsze być tułającym się, a zatem nie tylko krajowi nieużytecznym, lecz owszem szkodliwym, bo będąc pozbawionym sposobu zarobienia pracą i usługą musiał szukać opędzania potrzeb życia najczęściej z szkodą społeczności, w której się znajdował. Gdy więc Konstytucja dnia 3-go maja roku bieżącego, pod tytułem „ Ustawa Rządowa ” zabezpieczając każdemu opiekę rządową, wszystkie też ustawy przeciwne prawa uchylili, zniosła tym samym i te prawa, które broniły przyjmować na osadę lud, pod nazwiskiem Cyganów w krajach naszych będący. Dla czego Komisja Policji Obojga Narodów, odbierając ustawiczne raporta od różnych Komisjów Cywilno-Wojskowych i Magistratów, iż tego gatunku ludzi w różnych miejscach pod tym tytułem włóczęgów jest wiele przytrzymywanych, znajduje potrzebę uwiadomić tak Prześwietne Komisje Cywilno-Wojskowe, jako i Szlchetne Magistraty i każdego w szczególności Obywatela, że tego gatunku ludzie nie są wyłączeni spod opieki rządowej i każdemu wolno jest przyjąć Cygana na osiadłość lub na służbę do wsi swojej, jako też, że tak Komisje Cywilno-Wojskowe, jako i Szlchetne Magistraty nie mają pod tytułem włóczęgów tego gatunku ludzi aresztować, owszem, mają onym oznajmić o rządowej nad nimi opiece, wolność osiedlenia się oświadczyć i do niej w krajach Rzplitej zachęcić. Kiedy zaś wzwyż wspomnianym prawem zyskają dobrodziejstwo stałego pomieszkania, będzie obowiązkiem Komisjów Cywilno-Wojskowych i Magistratów dać bacność aby się kupami jak dotąd nie włóczyli, ale każdy, wzięwszy paszport od Komisji Cywilno-Wojskowej lub Magistratu w tym powiecie lub mieście, gdzie go niniejszy Uniwersał zastanie, starał się najdalej w przeciągu roku obrać pewne miejsce i pewny sposób do życia. Który to Uniwersał, aby do powszechnej doszedł wiadomości. Komisja Policji wydrukować i wydrukowany do wszystkich Komisjów Cywilno-Wojskowych i do każdego miasta apelacyjnego, z miast zaś apelacyjnych do każdego miasta swego respective wydziału nieodwłocznie za rewersami rozesłać i o publikację z ambon starać się zaleca.

Dan w Warszawie na Sesji Ekonomicznej Komisji Obojga Narodów dnia 29, miesiąca grudnia, roku Pańskiego 1791
Michał Wandalin Mniszech Marszałek Wielki Koronny”

Pałe varkicy cyry e Polska sar them sys łakire phuvja załyne pełne javir thema. Ande varsave regiony jachne osady romane,. Kodo Roma na tradenas vurdnenca. Jone sys štetyka Roma. Adasave Roma sys pe Litva, ando Małopolska thaj pe Podkarpacia.

Pałe Angłuno Lumiako Mariben pałpałe kamenas ando Polska te vazden romane kraliski /khinigoski/ instytucja. Nominacji, save denas adasave romane khinigenge najekvar sys adiakes kaj odołe manušen na sys zor thaj patyv ko Roma.

Ande kodo cyro Roma bute taborencas tradenas peŕne Polskaki phuv. Paŕe kodo sykavenas kaj sy jone manuŕa naphandŕe gadzenca thaj den but vaŕ peski kultura tradycja thaj ćhib. Roma sykavenas javirence kaj sy jone nacja savi na kameŕ phandyznytko ke phuv dźiipen thaj sy ŕende grupy Roma, saven sy dominacija thaj patyv maŕkar Roma. Kodo fakto sys sykado , kana pe stadiono ke Varŕawa sys kedyme romano krali / khinigo/ Kwieko ando 1937 berŕ.

Ando Polska dre 1930 berŕa dzivenas butedyr syr 30 bara /mii/ Roma Butedyr ŕendyr tradenas vurdenenca. Varkicydźene famili dzivenas pe jekh ŕteto /than/ Majbut ŕendyr beŕenas ando khera dre teŕatuni Polska. Kodo Roma kerenas romane profesji, peskire butia thaj vi dźanas ko buty ko gadźe.

Ŕi ke 1964 berŕ majbut Roma ando Polska tradenas vurdenenca. Ande 1952 berŕ themeskre raja kerde jekh zakono, savo sys te deŕ zor e Romenge, save kamena te dziven pe jekh ŕteto thaj te paruyen peskiro dźiipen. Ne kodo zakono nabut dyja e Romenge miŕtpe. Dre 1964 berŕ o raja themeskire phandŕe drom e Romenge thaj skerde zakono, savo zorjasa ćhuveŕas Romen kaj te dziven ando khera pe jekh ŕteto thaj te keren buty. Kodo sytuacija sys butedźene Romenge but phari. Kodo momjentostyr dźiipoen Romengo parudyja. Akana ande Polska sy 35-50 bara / mii/ Roma. Butdźene ŕendyr tradyne ande javir trema kaj te roden peske fededyr dźiipen.

Ande Polska Roma sy majbut katoliki. Peden-pes jone ande 8 dyves, deŕudujto ěhon ke Czĕstochowa thaj paŕe Sanktuarii Devŕeskire Dukhade Dako ando Limanowa.

Vi dre Saint Maries de la Mer ando Francja, so berŕ skenden-pes Roma thaj javir manuŕa, kaj te den patyv Devŕeskire Dake, savja kharen Sara. Kodo kedypen isy so berŕ ande 24 majo. Dźaŕ procesja pe zaŕ ke pani, traden Roma pe grende. Odoj skenden-pes thaj den patyv devŕeskire Dake, savja ligiren pe phike.

Odoj Roma baŕaven , bagan gila thaj mangel peskire familienge miŕtpe, zor thaj bax.

Mudaripe Romengo

KL Auschwitz-Birkenau sy e romane nacjake syr symbolo mudaripnasko. Sako berš ando 2 dyves, oxtoto čhon keden-pes Roma ande romano familiako lagro savo kerde nazisty ando dujto mariben (Familienzigeunerlager) Auschwitz II – Birkenau. Odoj keden-pes, kaj te den patyv e manušenge, save sys umarde, dukhade . Ande kodo 2 dyves, oxtoto hon. 1944 berš sys gazyme 2897 Roma, čhavore, džuvla thaj murša. E 1997 beršes-tyr, kodo data sako berš sy kerdo Dyves Rypiribnasko vaš Umarde Roma thaj fengi tragedia.

Mudaripe Romengo ando Birkenau kerdo sys raty dre 2 pe 3 dyves, oxtoto chon 1944 berš. O Reichsfuehrer SS Heinrich Himmler phendia kaj o lagro romano dre kodo cyro te javef phabardo thaj khosno phuvjaty. Raciake ando 2 dyves, oxtoto chon sys phendfo kaj nikon te navydzał blokendyr. Ne nadykhi kaj e Roma na denas pes, nazisty zoriasa tradyne pe bare vurdena 2897 čhavoren, džuvlen thaj muršen. Ligidre ten ko krematorium, numero V kaj sys gazyme. Kana na sys manuša džide, ten thode ande handli phuv paše krematorium thaj phabarde / haćkirde / jagasa avri. Sar phenen cyfry thaj analiza vaš mudaripe thaj terroro, savo kerde nazisty ando cyro kana sys dujto mariben pasci 75 procenty populacija romani sys hasardy ando phuvja kaj sys hitlerytka manuša.

Hitlerytka nazisty line te keren eksterminacija pe Romende ande 1941 berš. Ando angłune dyvesa dre hon. dešujekto, kodo berš kerde deportacija Austriatyr paści 5 bara / mii / Roman ke getto ando Łódź. Dre čhon. January 1942 berš savoren ligirde / łydzine / ke lagro ando Chełmno thaj sys odoj umarde.

Ande berša 1942 thaj 1943 Sasy nazisty fyne te keren registracija pe Romende, thaj ten thode ande varkicy kategorii – „uže rasowa Roma,, Roma Sinti i Lalleri, „miškime“ thaj Cygany vaj Roma.

16 dyves, dešudujto čhion beršesko 1942 ando decyzja Reichsfuehreroski SS Heinrich Himmleroski Roma, save dživenas pe phuv Germaniami sys te javen phandfe dre lagry koncentracyjna. Majbari Administracija (RSHA) vykedyja ke realizacija pesko celo KL Auschwitz. Adasave kokore decyzji sys dyme ande regiono białostocko, ke Alzacija thaj Lotaryngia, Luksemburgo, Belgia, Holandia, vi ande alpejsko thaj dunajsko regiono, savo sys te fe vast hitlerytkone nazistengo.

RSHA tyja peske ando gody, kaj na savore Romenge kerena deportacija. Jone kamenas te mekhen odofo Romen, save sys „uže ande peski rasa „ thaj Romen save save kandenas-pes thaj kerenas saro so phenenas fenge nazisty.e grupa Sinti i Lalleri. O policija kryminalno, savi sys te keref deportacija sys te keref selekcja adiakas syr phenefas Instytuto vaš Higiena Rasaki. Kana na sys varkaj filia kodo istytutoski, selekcja sys te keren pe pesko vast policija. Adiakas adasavo drom doligirdia ke sytuacija, ande savi kerde kryteria sys phagirde thaj narespektye. Vaš adav ko KL Auschwitz o Birkenau tradyme sys thaj phandfe Roma oficery Wehrmachtoskire, save sys uhtyfe kana sys jone avri pe legalno urlopo.

Roma sys deportyme peskire familienca ke jekh sektoro savo sys specjalne kreda ando Birkenau – familia-ko lagro. Jov sys skerdo ando duto hon. beršesko 1943 vaš decyzja Reichsfuehreroski SS Heinrich Himmleroski savo phendia kaj de deportyne-pe ke lagro Romen, save na sys phandfe thaj dzivenas ando Sasy ke Austria , Protektorato Čechytko thaj Morawy .

Angľuno transporto javja ke lagro dre 26 dyves, duto chon 1943 berš, kana o Familienzigeunerlager na sys skerdo thaj kerenas odoj butia bešybnaria. Kana angľune butia sys skerde odoj sys 32 baraki thode manušenge thaj 6 baraki sanitarna.

26 dyvesestyr ando dujto čhon 1943 berš ži ke 21 dyves. Eftato čhon, 1944 berš dre lagro kaj sys thode Roma,sys phandfe khetanes butedyr syr 20 967 čhavore, džuvla romnia thaj murša. E cyfra adaja na obfeľ pašci 1700 Romen Białostokostyr. Jone na sys obfyne ando ewidencja dre dokumentacija lagroski. Ľen dykhenas syr manušen, save sy nasfafe pe tyfuso plamisto thaj dyrektno kana javne ke lagro sys jone tradyme ko krematorium thaj sys gazyme.

E 21.000 phandfendyr ando Zigeunerlager butedyr fendyr mene peľde, tyfuso, bokh thaj javir nasfalipena, save sys odoj. Majbutedyr dukhade sys čhavore, save sys deportyme vaj łocine ande lagro. Maškar Roma sys nasfalipena - noma, szkarlatyna, odra thaj dyfteryto. Varsave fendyr sys syr objekto ke mudaripnytka eksperymenty medyczna, savo kereľas doktoro Josef Mengele. Odofo koneske kerľas eksperymenty mene vaj sys umarde..

Nazisty kamenas kaj savoren te umaren Romen ande čhon. pańćto /Majo/ 1944 berš. Adava na sys džindľo savoreng epizodo ando historia KL Auschwitz. Krystyna Oleksy savi kereľ buty ande Thermesko Muzeum Auschwitz-Birkenau ke Oświęcim phendia, so jačhne varsave rozphenibena, save sy zaripirde varsa-

ve manušendyr. Jone phendfe vaš bunto Romengo. Maškir fende relacija pherdy zdyja bešibnari ando lagro Auschwitz, Tadeusz Joachimowski (nr 3720).

Joachimowski zrypirdia kaj ando 15 majo 1944 berš javija ke jov šerutno romane lagrostyr Unterscharfuehrer SS Georg Bonigut thaj phendia so Sasy tyse decyzja kaj te teren likwiacija lagroski. Dr Josef Mengele phendia feske, so savore Roma save jačne ko Birkenau, fen sys pašci. 6,500 manuša javena umarde. Thovena fen ko gazo. Bonigut phendia ko Joachimowski kaj te phenef peskire Romenge kaj te naden-pes te „začhinef syr bakre“.vi phendia kaj e Roma te javen pe šteto ando baraki te navydžan avri kana javefa akcija, javena pafe fende hitlerytka manuša.

Mišto te džines

Roma vaš baripe cyfrako sys trito grupa manušikani savi sys deportyme ko KL Auschwitz Anglune bare grupy, save odoj sys Adama sys Bibofde thaj Polaki. Transporty javenas ko lagro 14 themendyr. Anglune Roma rakhne-pes ando lagro dre 9 dyves, eftato čhon 1941 berš. Policja kryminalno ande foro Katowicy tradycja ke lagro enia manušen thaj maškir fende sys duj Roma

Ando dešudujto čhon. 1942 berš nazisty line decyzja kaj te phanden e Romen ande koncentracijna lagry. Vaš adav kaj te teren pesko celo tyune te traden ten ko Auschwitz. Roma sys deportyme savore familienca. Ke lagro Auschwitz II - Birkenau

Dre 23 maja 1944 berš lagrostyr Birkenau tradyne ko Auschwitz butedyr syr 1500 Romen. Sys jone paše varkicy cyry ligirde ke lagro ando Buchenwald. Duj dyves angif ke lagro ke Flossenburg ligirde transportosa 82 Romen a ke Ravensbrueck 144 Romnieni. Ando familino lagro jačne nabutedyr syr 3 bara/ mii / manuša.

Nazisty kamenas kaj savoren te umaren Romen ande čhon. panćto /Majo/ 1944 berš. Dre 15 majo 1944 berš Romenge dyja sygnało o šerutno ando romano lagro e Unterscharfuehrer SS Georg Bonigut. Jov phendia kaj e Roma te navydžan barakendyr. Ando 16 majo kodo berš raciake o romano lagro tyse obgina grujať paše 50-60 SS-many Kamena te vytraden Romen avri.barakendyr. Ne nikon na vygija. O esesmany kerde rezygnacija vaš adaja akcja. Darenas kaj vi varkon fendyr hasioľa.. Maškir phandfe murša sys odoj butdžene save sys ando Wehrmachto. Sasy darenas kaj mariben te narozdžaf-pes pe javir sektory ando lagro

Pe javir dyves raciake, paše cyro 7 šundfo sys hango/ gongo/. Anglal lagro romano zatradyne bare vurdena, savendyr vybešne paše 50-60 SS-many savende ande vasta sys mašynova perybnangiria. Tyne krujať baraki dre save sys Roma. Varkicy džene vgine andre dre baraki. Thaj denas godla „Los! Los!“ Ne dre barki sys štyť. Roma line ande vasta dova so poperfas fenge, čhuria, bara, kašta thaj užakimas so javeľa duredyr. Ne barakendyr jone na vygine. Maškir SS-many peja konsternacija. Tyne maškir-peste te rakiren thaj udane-pes ke komendantto savo

ligirłas akcja. Paŕe nabut cyro SS-many, save sys terde krujaŕ baraki bešne dre vurdena thaj tradyne-peske. Akcja sys odkhardy." - phendia ando peski relacja Joachimowski.

Kodo pheniben sy ando archiwum dre muzeum ke Ošwięcim. Bešibnari savo sys ando lagro Joachimowski. zrypiardia vi kodo so ando 17 majo kodo berš javija ke jov šerutno ando lagro romano Bonigut thaj phendia „ Roma pe varsavo cyro jachne džide”.

Angŕuny próba vaš likwidacja Familienzigeunerlager ando Birkenau na jandia reaultato. SS-many, save dykhne e reakcja Romengi, dyne-pes paŕpaŕe. Daranas kaj vi ŕendyr varkon te najačheŕ umardo. Maškar phandŕe odoj Roma sys murša, save sys ando Wehrmachto thaj dzinenas so ŕen uŕakir. ŕenge sys saro jekh. Džanas pe mudaripen. Odova haline o nazisty

Ne sajekh mudaripe Romengo ando Birkenau kredo sys raciake ando dyves 2 pe 3 , oxtoto čhon 1944 berš. Ande kodo cyro decyzja lija o Reichsfuehrera SS Heinrich Himmler, kaj lagro romano te javeŕ khosno phuviatyr. Nadykhi pe zor, savi denas Roma kaj ŕen te na thoven SS-many pe vurdena sa jek ŕen astarde thaj ligirde 2897 Romen ke krematorium numero V thaj odoj sys gazyme pe meriben. Muŕen hačkirde paše krematorium jagasa.

Varsave Romen ligirde ke javir lagry. Odoj kerenas bari buty. ŕenas ŕen ke eksperymenty.Dre KL Buchenwald pe Romniende kerenas eksperymenty. Dena sŕenge te pien ŕondo morostyr pani..

Ando kerdy analiza dyčoŕ kaj vaš kodo kaj sys terroro, ando berša kana sys nazizmo thaj dominacja hitlerytkone manušengi , mudaripen lija pašci phaš populacja manuša pe terytorium kaj sys nazisty. ŕi ke adadyves na džins cyfra konkretno, čači sode Roma hasine ande kodo cyro. Ne trobuj terypiras kaj ande odo cyry/vrama/ butdžene Roma tradenas vurdenenca thaj garavenas-pes ando veša. Sode ŕendyr umarde nazisty, nikon na dzieŕ..

Adadyves o Roma ripiren peskire manušen, saven umarde Dre 2 dyves, oxtoto čhon. 1997 r. duj Roma, save jachbe džide ando lagro o Herbert Adler (nr Z 2784) i Adolf Labinger (nr Z 41121) putarde inskrypcja randy pe bara save jačhne ando jekh barako ke Familienzigeunerlager. Inskrypcja phenef:: „Šteto vaš rypiriben Romengo, save sys ando lagro koncentracyjno ke Aushwitz- Birkenau” but mii / bara/ murša, džuvla, thaj čhavore sys phandŕe thaj torturime peŕne sasytko fašyzmo – hasine ande adava lagro koncentracyjno Birkenau – zoraŕes dukhade, mudarde thaj gazyme”.

Dre 2001 berš ande Themesko Muzeum Auschwitz-Birkenau sys puterdy ekspozycja, savi sykavef matrylologia Romengi.

Angfuno transporto Romanca javija ke foro Łodzia ande 5 dyves, dešujekto hon., 1941 berš. Odoj skendyne butedyr syr 5000 Roma thaj Sinti save butedyr fendyr sys Austriatyr thaj Ungrostyr Ne majbutedyr e Burgerlandostyr. Angfune chonestyr 1942 berš sys jone ande but Hari sytuacija. Na sys fende elementarno higiena sanitarno, draba thaj žutipe medycynatyr. Ande nabaro cyro ando lagro sykadyja epidemia tyfuso, savi umarefas butedženen Romen thaj fengire chavoren.

Roma sys varkicy moły ligirde transportosa ke lagro koncentracyjno ki Chełmno paše Nero thaj odoj sykerdy eksterminacija pe fende majbut transporty sys bičhade ando cyro maškar 5 a 12 dyves January 1942 berš. Maškar Roma thaj Sinti, save sys phandfe ando getto Litzmannstadt, nikon na jacha dzydo. Nane dzandfy korekto cyfra Romengi, sode sys phandfe ande Majdanko, ando Bełżco, Treblinka, Buchenwald, Dachu thaj javir lagry thaj sode manuša fendyr sys umarde vaj mene bohater, dukhatyr thaj šilipnastyr, nasfalipnedyr thaj terrorostyr, savo kerenas nazisty. Sode, kicy Roma save sys umarde ando veša, astarde pe droma ande kodo cyro nikon na dzieła. Kodo cyfra jačhefa pe savore berša napinćkiridy.

Nevo džiipen

So akana kamen Roma ando nevo džiipen? O phuèipen sy šukar thaj importatno, ne te odphenes pe kodo phuèipen našty jekhe favesa.

Podykhas ame krujał paše peste thaj majdur ando gadžikani historia thaj romani. So kamenas manuša gadže thaj so kamenas o Roma?

Bute beršenca, ando sako jekh kultura manušikani sys łaèho cyro (vrama) thaj bibax. Łas ame akana gadžen. Łengiri historia sy pherdiakirdy maribnasa thaj mudaribnasa.

Sa o gadžikany populacija kamefas te buhlakir peskire phuvja. Kodo sys fengiro celo. Ande kodo sa maškir-pestes marenas-pes o gadže thaj kamenas te fen javirengiro mištipe, barvalipen. Bute beršenca, sako jekh nacja,

grupa manuškani kameľas te ľeľ dominacija pe javir nacji, Ande kodo javeľas bibax, baro dramato thaj tragedia bute manušenge. Dre paľatuni vrama sako jekh nacja kamia phuv. E filozofia sys adasavi: kana sy tute but phuv, a tunèi san barvaľo thaj baxtaľo. E phuv ande kodo cyro bašaveľas bari rola maškar manušende. Joj sys syr daj, savi deľas xaben manušenge. Ande kodo sys sako jekh moľo maribena maškar jekh thaj javir lideri manuškane. Prymityvno (phenasam adadyves) systemo politykano, adiake èaèipnasa deľas zor barvaľenge. Ande paľatuny vrama na sare manušen sys šansa, kaj te vazden pesko autoryteto kana na sys ľen but phuvia thaj barvalipe. Barvaľe manuša sys syr lideri ando them. Jone kerenas polityka thaj ľenas decyzja vaš džipen manušengo. Kodo sykavel gadžikani historia. Sako jekh nacja kameľas te javeľ fededyr javiriatyr thaj sykaveľas peskiri zor pe javire manušende. Ne na sako jekhe bare nacja sys bari kultura. Ne univar bare kulturasa nacji našty sys te umaren agresja prymityvnone nacjengi. Ande kodo šaj akana phenas prymityvna nacji manuškane marenas -pes manušenca, saven sys huèi kultura thaj civilizacija. Łas ame haratune manušen Germany. Jone majangľaľ sys but prymityvno nacja. Pinzarenas ľen javir nacji syr agresyvnone manušen thaj bi kulturako. Vi Vikingi sys adasave. O Indyjany Inki, Azteki ande Ameryka vazdyne bari kultura thaj sys huèi ľengir civilizacija ne ľen hasiakirde o espaniakire manuša thaj javir nacji agresyvna.

Na kamam te zrypirav javir fakty gadžikane historiatyr. Ne o maribe syr instrumento, savo deľ stabilizacija nacjake vaj deľ ľeke barvalipen thaj mištypen ko Roma nane akceptyme.

Romen sy javir filozofia džiiipnaski. Roma na kamen zoriasa te mudaren javire manušen. Na kerde nisavi mahina kaj te umareľ javir nacji. Roma sy manuša, save kamen džiiipen thaj manušen. Kamen natura, sveto (ľumia), šukaripen, naphandľo džiiipen, peskiri tradycja, kultura. Ande kodo den respekto javire kulturenge thaj èhibienge. Na kamen zoriasa te tasaven javir nacji. Kamen te dživen maškir javire manušende, save dziven ando javir kultura.

Ando kodo Roma naakceptynenas e polityka gadžikani, savi sy agresyvno ko manuša. Na kamen dominacija pe javir nacji thaj mudaripen sy ľenge ando ľengiri gody syr bari bibax thaj nakamen kodo te pinćkiren (pinzarren). Akana vi o gadže po cera parude peskiri polityka. Na roden jone neve phuvja thaj na maren-pes akana paľe ľende. Jone pinzarde, haline so phuv kodo na saro. O barvalipen sy ande lumiaki polityka vaš ekonomia, vaš bizneso. Ande kodo phanden-pes khetanes thema kaj te javen zoraľedyr thaj barvaľedyr. O gadže džinen akana so e zor naj phuvja, ne o zor nacjenge deľ akana ekonomiake polityka thaj bizneso.

Humanitarno pheniben, so e manuŝ sy ando polityka pe angľuno ŝteto (than) kodo sy xoxaiben. Pe angľuno than akana sy ekonomia a e manuŝ sy paľaľ. Vi adaja polityka naj gadźikani nane but baxtali Romenge. Soske e Roma bute berŝenca na parude peskiri filozofia dźiipnaski. Jone phenen, kaj e manuŝ sy pe angľuno ŝteto (than), a na ekonomia. Ande kodo paľe Roma naŝty te akceptynen gadźikani polityka thaj thode-pes rygaty.

Vaŝ adava javeľ konflikto maŝkar gadźe thaj e Roma. Gadźe phenen kaj e Roma nane aktyvna thaj a kamen te ƒen edukacija. Na kamen khetanes e gadźenca te keren butia thaj te barvalikiren civilizaciji manuŝikani. Vaj adava sy  a eipe? Podykhas adava aspekto thaj rakhas e drom, soske e Roma na kamen kodo so kamen o gadźe. Dre kodo konflikto me dykhav jekh napinźaripe thaj akceptacija maŝkar nacji. Sar dźinas o gadze sa zoriasa kamenas te den peski kultura javire manuŝenge. Vi kamenas te den peski  hib, systemo dźiipnasko. Sa kamenas te keren zoriasa. Soske kaj  i ke adadyves sy e gadźen ando geny agresyvno dominacija thaj kamlipen kaj te sykaven peski kultura sar majbaredyr sarendyr. Ande kodo e butia save keren, jone ginen kaj sy  a e ƒenge thaj musaj te javen lache javire nacje. Kodo na akceptynen o Roma. Sako jekh Rom na  eľ varkonestyr ni i kana kodo mudareľ leskiri tradycja, kultura. O sako jekh tradycionalno Rom  i ke adadyves dźiveľ ando pesko systemo, savo egzystym bute berŝenca thaj na kameľ gadźikani polityka. Soske? Ande kodo so kodo polityka naj Romengi feri kerde  a o gadźe. Nikon But berŝ paľaľ thaj vi adadyves na phu eľas Romen vaŝ adasave butia syr zakono, systemo dźiipnasko. O Roma sys rygaty thaj na akceptynenas ƒen o gadźe ande peski polityka. Sar dźinas antyromane edykty, save sys ande Europa ando XV-XVI ŝeľeberŝengi vrama thaj duredyr sykaveľ syr baro nakamlipe sys ko Roma. Maj dur kana dźas ka dadyvesakuni vrama dykhas nakamlipe ke Roma, ne kodo sy garado ando gadźe. Soske? Kaj adadyves te sykaves peskiri agresja ko manuŝ, saves sy javir kultura  hib sy namoderno ando Europa. Tragedia, savi sys ando dujto mariben, sykadia, savi polityka vaŝ Roma sys haredyr. Kodo polityka mudareľas nacija romani. Hitlerizmo sykadia peskiri agresja ko Roma. Umareľas Romen vaŝ adava kaj sar phenenas o nazisty o Roma sys aspoľe eno nacija thaj but prymityvno. Kodo polityka vi  yja te umareľ Biboľden javir nacji, a tun i javja pinźaripe so e agresja, savi sy sar dominanta ando europakire nacji naŝty javeľ akana ande dadyvesakuno cyro (vrama). Pe kodo polityki  yne te roden javir droma kaj te zorjakiren peskiri pozycja sar lideri. Nevipen, savo javja akana javja ando kamlipen gadźengo kaj te vazden tyknedyr nacji, ne javja vaŝ adava kaj o gadźe ando Eropa sykaven peskiri hu i pozycja ando dadyvesakuni civilizacija thaj sar gadźikani populacija, deľ patyv vi javire nacienge, a maŝkar  ende thaj vi Romenge.

Dyrektyvy, konvenciji thaj javir politykne akcje vaš manuškano èaèipen èaèipnasa jandia Romenge pacia-iben, kaj akana na musaj te daren, vaš peskiri nacija, kultura, èhib vaj tradycja. Po kuty dykhas kaj e romane lideri òen varsave butia, save sy te vazden romani nacija upre. Ne kaj adava èaèipnasa te keren, trobuj akceptacija gadžikane liderengi ando thema. Adava sy javir problemo. O problemo sy kaj ligiref amen Roman gadžikani polityka. Vaj kodo òaèhipe gadžengo sy èaèuno. Kana šefe beršenca, sa e Roma na pacianas e gadženge kaj sy òaèhe Romenge. Akana dykhas kaj javja varsavo nevipe. Kodo nevipe musaj Roma mišto te pinèkiren te halon.

Ne varkon šaj phenef: So mange gadžikani polityka. Amari nacija šefeberšenca na kerefas khetanes buti ando polityka e gadženca, soke akan ame musaj kodo te keras. Dostaj amenge agresja gadžengi thaj e dukh savi xajam. Amaro džiipen prastaš peskire romane dromesa.

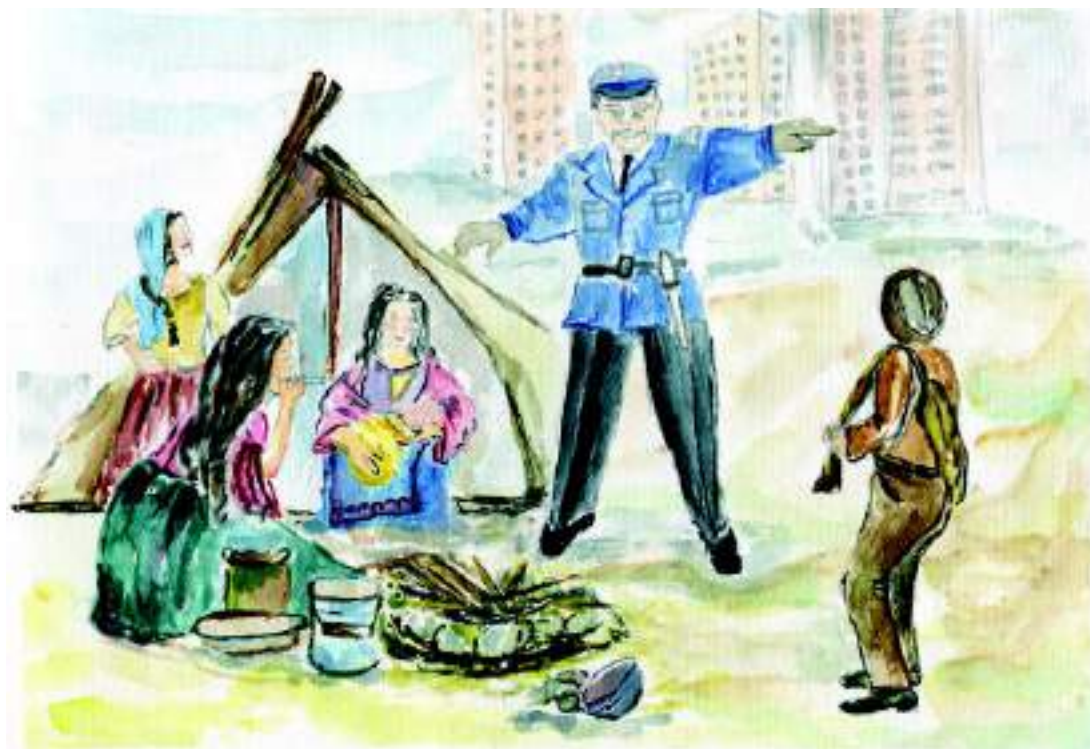
Pe kodo pharo te vazdes e diskusja gadženca. E lumia (sveto) dadyvesakuni sy zorašes phandli ando ekonomia-kire butia. E globalizacija keref baredyr jekhipen maškar manušende . Dykhas ame, so o systemo politykako ando but thema parudioš. Džipen manušengo but parudija. Ande kodo phuèipe sy kaj sy Romengo šteto (than). Kaj kamas te džas? Vaj duredyr jivasam adiake syr samas, vaj trobuj vi jame Roma te pacias kaj e lumia adadyves sy savorenge? Kana šunas òaèhe òava gadžengire butdžene na pacian kaj e gadže ando peste parudyne thaj kamen mištimos savorenge. Ne e lumia kerel-pes po cera tyknedyr. Nevi komunikacija medialno, komputere-
rengi, baro nevipen ando manuškani populacija jandef phuèipe: Vaj ame Roma musaj te òas kodo nevipena?

Me patia, so kodo nevipen sy sar jekh elementarno instrumento, bi savesko pharo javefa amenge Romenge te dživas pe nei lumia. Ne sajekh trobuj te dykhas so javefa amare populacjasa ando berša, save javena angif jamende.

Sy cera dar. Sar dykhas o civilizacija musulmansko thaj europakire manušengo sy akana dre proceso, savo vazdyja pašpaše agresja sar vago dre pašune berša. Dominacija kulturaki vaj religjaki tradeš manušen ke bibax thaj pašpaše e Roma jačhen po cera ando polityka gadžikani rigatyr. Ande kodo e Roma sy akan syr observatori, save vazden pesko glasa kana dykhen agresja gadžikani ando òende.

Mariben ando Kosovo mišto sykadia savorenge, so napinzaripe, kamlipen gadžengi vaš dominacija thaj problemo phuvjako, jandef meriben bute manušenge. Ne soske umaren Roman? Jone na line nikoneske phuv thaj nane partycypanty ando gadžikani polityka. Vaj deklaraciji, save sy pe mištymos Romengo javena respektyme? Kodo sykavefa cyro (vrana). Ame Roma musj te džinas sar te tradas amaro džiipen pešde gadžengire

phuvja. Trobuj te pacias kaj polityka gadžikani ando nevi vrama thovefa manušes pe angľuno ŝteto (than) thaj kodo javefa jekh akceptacija pafe romani propozycja politykani, savi kamen te keren khetanes javire nacjenca o Roma.

Amaro džiipen

Miro rozpheniben sy vaš adava kaj o terne te džinem savo sys angedyr džiipen romano thaj so kerenas o Roma ande taboro. Kodo tykny historia sy syr jekh tykno kotyr mire barvafe biografiami, miro fragmento džiipnastyr, savo dyja mange gody thaj javir dykhipen pe saro so sy akana krajaľ amende. Sy adadsave momenty ando džiipen, save zoraľes jachen ande amaro ŝero thaj mišto odova/ kodo te zrypiras.

Caćipnasa o cyro/ vrama našel thaj nabut manuša rypiren purano romano dzijipen? Kon akana zripir odoła cyry (vrama) kana na samas phandŕe jekhe ŕtetosa thajtradasas vurdnenca peske odoj kaj sys amenge Romenge miŕto , kana na darasa kaŕe raciatur.

Romani, patyvali dŕuvli... Kon ŕatur rypireŕ vaj vazdeŕ paŕe ŕate ŕačo rakiriben? Joj sy syr ćirikli, savi feri rakheŕ peskire ćhavoren thaj rodeŕ ŕenge maro kaj e ćhavore te najaven bokhaŕe. Ando pesko dŕiipen bare volasa thaj ileŕa kereŕ e buty, savi sy dyme Devŕestyr ŕake.

But berŕ paŕe - ande Polska phenasam save 40. berŕ paŕe - o Roma tradenas vurdnenca. ŕengiro dŕiipen sys regulime peŕde natura. E Roma kerenas peske plano, save butia sy te ŕen tahj so kerena. Nikon rygatur na phenefas ŕenge vaj kodo sy ŕaeho vaj na. Ne sarojekh o dŕuvli romani sys ande taboro syr jekh ŕachi daj , mamni vaj romni.

Na sys ŕokho ŕakho dŕiipen ande kodo cyro (vrama). Odova dŕiipen mangefas Romendyr inicjatyva.

Kodo sy naeaeipe - syr phenen o gadŕe - kaj e Roma feri sys sute thaj tacionas ando kham. Cyro vago / angedyr/ ŕen sys butedyr syr adadyves ando nevo dŕiipen. Sako Rom varso kerefas. Vaj suvefas zeŕa, ŕvar greske, vaj dŕaŕas ando veŕ paŕe kaŕta ŕuke, te ćhineŕ neve berandia ke ŕatra. Rom vaj ŕeskire ehavore rodenas ŕaeho pani ke piiben (ke kiraiben sys ŕaeho vi pani bryŕyndytko). Ehavore rakhenas gren kaj miŕto te eadion, te xan ŕaehy ead thaj but javir butia sys ando taboro murŕenge.

Ne e dŕuvlate sys majbut butia. Na feri dŕaŕas pe gav, vaj ke foro kaj te jandel xaben ehavorenge, romeske, ne vi sys ŕa pe ŕero saro huŕaiben: kiravefas xaben, morefas paave,tyknenge ryibena, rakhefas tykne chavoren thaj syklakirŕas ŕen saro so sys trobuj, te dŕinen ando taborno dŕiipen. Univar Rom sys mato vaj nasfaŕo, e Romni dŕaŕas paŕe ŕuke kaŕta te, kerefas e jag, jandefas pani ke ŕatra thaj suvefas peske varso thaj chavorenge.

Dre taboro, kana Roma tradenas vurdnenca butia sys javir syr adadyves thaj romane dŕuvlake sys pharedyr dŕiipen.

Adadyves kana e Roma ande but theme dŕiven pe jekh ŕteto (than) e Romnien sy akana butedyr cyro peske. Ando kher sy saro pe pesko ŕteto. Ne sajek o dŕiipen ando but familii sy dŕuvlence pharo.

Ando taboro kana na sys ŕove dŕaŕas pe gav thaj mangefas kotyr maro ehavorenge. Ando foro adasavi adaja buty na keran. Ne kana nane ŕove thaj phari sy sytuacija ŕovytko / finansytko/ ando kher o problemo kodo

kaj te paruveŝ pereŝ but moŝy pe džuvlate. Joj phagireŝ peske ŝero so te kereŝ kodo problemowa kaj o  havore te na javen bokhaŝe.

Angedyr / vago/ amaro džiipen romano sys phandŝo tabornone džiipnasa, ne kodo purane cyry odgine. Akana trobuj amenge javir butia, save dena amare famiiliake miŝtipe thaj  oŝ. Ame akana naŝty te džas ando veŝ, te rodas e ŝuke kaŝta pe jag. Akana sam te rakhas buty, savi pokineŝa amaro kher, pani, tatype thaj xaben. Vaŝ adava ando kher trobuj amenge zor thaj goŝy, kaj te resas ke fededyr džiipen.

Phandŝo drom 1

O kham pekeŝas zoraŝes. Giva pre feŝda dogine thaj phusa  ngire sys ŝuke. Javja cyro (vrana) kaj o gadže te  hinen giv thaj te thoven ando ŝurna. Berŝ sys ŝuko. Na but niŝaje peja bryŝynd pe phuv. Vaŝ adava sys joj ŝuki. Odoj kaj roty vurdenytkka džans dromesa, praho vazdeŝas-pes upre thaj pereŝas pe amende thaj amare vurdena, save ligirenas amen ke kaŝo veŝ. Ame tradasas saro dyves. Graja sys khine. Zeŝty pienas  en hor ando kolin. Drom sys pharo, prahytko. Ando vurdena romane sys saro barvalipen  ngiro: pirja,  are, pora ke soiben, berandia, ŝatra thaj javir kotyra, savo sys Romen. Vi ame  havore, beŝte samas po vurdem. Ne kana sys pharo zdžasas vurdemestyr kaj  okhedyr te javeŝ grenge.

Ande kodo dyves kana kham zoraŝes pekeŝas, ame  havore phagirasas randia pe save sys but patrynia thaj garuvasas teŝe  ende amare ŝere. Ne po kuty o kham  yja te  oloŝ. Jov kedeŝas -pes te džal te soveŝ. Zgija jov teŝe bolibnastyr thaj keria-pes cera tyknedyr ha kiribe. Tykny baŝvalori ŝudrakirŝas amare muja. Džukeŝa romane  yne jekh metoda. Kana sys ha kirido dyves, jone ando drom džanas teŝe vurdena. Amaro džukeŝ sys phure, ne jov maŝaveŝas peski  hib avri mostyr thaj džalŝas murŝkanes angil peste. Univar kana dykhavas pe  este, zdeŝas-pes mange kaj jov džineŝas, kana jivasam pe ŝteto (than) ando veŝ. Odoj  eski phari sytuacija parudioŝas. Pasioŝas peske teŝ varsavo kaŝt vaj paŝe jag thaj uŝakirŝa kaj me vaj miro pŝal dasa  eske varso te xaŝ. Sys but  a ho džukeŝ. Kana  aravasas gren, jov miŝto rakheŝas kaj e graja te nadžan varkaj peske. Kana dykheŝas, so varsavo graj kameŝ te džal peske grendyr duredyr, jov  eŝas te baŝeŝ thaj tradeŝas  es paŝpale  es pe ŝteto.

Adava dyves jame kerdiam baro drom. Tradasas peŝde gava, tykne forocy. O gadže dykhenas pe jamende cera darjasa. Ame na samas phandŝe manuŝa ke pesko kher, phuv. Samas manuŝa puterde. Kerasas so kamasas. Nikon pe jamende na sys ŝerutno. Kamasas te soveŝ, sovasas, kamasas te xaŝ, xasas, kamasas te багаŝ, bagasas. Adasave sy Roma. Amari filozofia, na mekheŝas amen kaj te beŝas pe jekh ŝteto (than). Sa samas ando drom, amare taborosa. Kaj sys amare dromesko jagor, nikon na džineŝas. Roma džinenas feri adava kaj trobuj te

tradas odoj kaj te rakhas amenge fededyr džiipe. Rodasas bazaro dre foro, pe savo Roma džanas te bikinen, te parujen gren . Romnia èhurdenas fody thaj rodenas drab te den gadženge, saven sys problemy ando džiipe. Gadžen sys javir problemy džiipnaskire vaj kherytka syr Romen. Na bariofas fenge mišto pe fełda giv, džov, odva so thovenas ando phuv. Nasfalonas balièhe, bakre, graja, guruvnia. Vi ande kody vrama o raja themeskire ando administracija na sys but faèhe barvafe gadženge. Ande kodo amare daja mišto drabakirnas o gadžen thaj sykavenas fenge ando fody (karty), kaj fengiro džiipen parudiofa pe fededyr.

Ande kody vrama e plityka themeski sys biťaèhi barvafe gadženge thaj vi e Romenge. Na denas amenge te terdiovas ando veš. Vperenas hełade thaj amare dada musaj sys te pokinen mandaty vaš adava kaj amare šatry sys terde ando veš vaj haèon jaga.

Sys berš 1963. Roma na džinenas so pe javir berš amare vurdena butedyr na tradena dromenca. Akcja savi kerde administracija themesaki dre 1964 berš sys but bibaxtali e Romenge. Ne odova sys te javeł. Akana ame nièhi odeofestyr na džinasas. Romenge pełde šero na progija, kaj phandena o gadže fenge drom.

Me rypirav so sako jekh berš, pe vesna, dre štarto èhon beršesko Roma oddžidzionys. javełas cyro (vrama) te keden-pes ando drom. Vi ame èhavore samas łošafe kaj mekhasam gadžikano kher, dre savo dživasas feri vende. Pafo kher miro dad pokinełas e gadžeske. Ne feri javełas cera tatedyr džinasas, kaj amaro taboro pałpafe tradefa dre drom. Pełde vent Roma dživenas maškir gadžende. Ne na sare gadže kamenas amen. Ne e Roma na dykhenas pe adava. Maładionas maškir peste thaj dyves dyvesestyr zdžałas fenge cyro (vrama). Khefenas ando fody, rakirnas paramisi, baganas, khefenas thaj varsyr džiipen fengo prastałas angif. Pełde vend gadže syklovasas te javas khetanes e rakłorenca. Sys amende amała. Ne so te keras? Romano džiipen na phandefas amen Romen e gadženca tang.

Rysiovava ke amaro drom, savesa tradefas amaro taboro. Po kuty kafo veš sys butedyr paše. Ne e graj amaro terdija ando vurdem. Łeskire hrapy phirenas sygo thaj mekhenas sygo phurd. Sys saro kindo. Dad zdykhja pe grende. Zahaèkirdia lulka tutunosa thaj dyja fenge kuty te odkhinoł . Pafe tykno cyro pałpafe èaładia fen cypune šełeca pe rasin thaj vurdem łyja te džał angif.

Pał nabaro cyro (vrama) udykhjam zdurał pani - bułty leń. Kodo šteto sys but šukar. Pani thadefas paše veš. Cirikfe panitka denas godla. Vazdeas pes upre thaj pafe bešenas po pani.

Phandfo drom (2)

Amare vrdena po kuty , dotradenas ke šteto kaj sys pinćkirdo amare Romenge. Odoj romane vurdena zarykimas -pes but berš paľať, angif mariben lumiako. Sako jekh Rom phuro zrypirľas najekhvar manušen, save sys džide ande odoľa cyry (vrama). O than kaj sys te terdion amare šatry thaj vurdena sys kodo vešoro pe nabary phuv. Barjonas odjoj phure rukha- dęby. Odo thaneske (štetoske) Roma dyne ľav (akharde ľes) Teľe tryn dęby. Ęaęipnasa odjoj sys terde tryn phure rukha deby, savenge nikon na džineľas kicy Ęaęipnasa sy ľenge berš. O phuv kaj barionas kodo rukha sys but oryginalno. Krujaľ ľate sys pani. Kodo phuv sys maškar leniako pani. Ne te doreses-amen odjoj trobuj samas te tradas peľde nabaro dromoro, savo lidźaľas peľde jekh nabuľto pani, savo sys phandfo bare paniesa. Kana na sys bryšynda Roma doľenas peskire vurdenenca kodo šteto . Pani na sys hor, feri ke phaš roty vurdenskire. Ne kana perenas bryšynda pharo sys Romenge te resn odjoj vaj te traden peske odorik. Najekhvar - syr phenenas phure Roma - Roma musaj odjoj sys te jačhen haredyry pe kodo šteto, kana spereľas teľe pani. Ne pe bax, syr phendiom, niľaj dre kodo berš sys šuko thaj khamytko. Amare vurdena vtradyne peľde kodo pani thaj amaro tabaro terdija pre phuv kaj barjonas kodo phure rukha . Kodo šteto te phenav sys syr jekh historiako than. Pe kodo šteto sys najekh romano kerdo bjav.

Syr phenenas Roma, sys pe kodo šteto ľoš thaj vi roibe. Jekh but phuro Rom phendia so dre kodo pani tasadyja jekh terno romano čhavo, savo trdeľas gren dre pani. Ne o graj varsostyr strahandyja, daryja thaj kodo Rom peja ando pani. Pani ligirdia ľes dre horype thaj odjoj jačha. Bari sys tragedia e Romenge dre kodo cyro. Roma savore rodenas dre pani Romes, ne nikon ľes na rakhja.

Dykhi pe kodo šukarype kaj samas terde, zrypirdia pes amenge kodo so phendia phuro Rom thaj varsavi dar sys dre mande.

E phuv sys maškir pania. Odoj barjoľas zeľeno Ęar, pe savi nikon źi ke odo cyro (kodo vrama) na thodia pesko phiro (heroj), feri ame Roma štakimas herenca ľa. Ęirikľe ľyne maškirpeste te rakiren, adiake syrby te halon amen kon sam. Łyne te bagan peskire gila. Thodiom kan. Mišto sys te šuneľ-pes adasave gila. Ne o dad zdyja godľi pe mande thaj ľyjom sygo te vydav andre gren vurdenestyr. Zľyjom ľendyr zeľy thaj mekhjom pe Ęar. Vi ľenge sys mišto odjoj. Pani sys paše, o Ęarja saste. Sygo ľyne te dandyren zeľeno Ęar. Ne paše vurdena ame na mekhasas gren. Musaj samas te ligiras ľen pe Ęar pe javir ryg pani. Pe kodo Ęaer phirasas ame savore thaj e džuvľa. Ande kodo Ęar na sys uzi. Vaš adava ligirdiam e gren pe javir ryg pani kaj sys bari phuv Ęaritko.

Roma rozhaëkirde jaga. Thuva gine ke boliben thaj sykavenas so ande veš terde sy Roma. Rakiriben thaj godla romany fyja pes te šuneŕ krujaŕ. Butedyr sarendyr denas godla èhavore tykne. Jone sygo rakhne peske uzo pani thaj fyne te khefen odoj. Dyčoŕas pe ŕengire muja, kaj sy bokhaŕe, ne sa jekh sys but ŕošaŕe. Natura na deŕas amenge Romenge te jivas but bokhaŕe. Veša sys barvaŕe. Dre ŕaste barjonas ŕoŕe thaj kaŕe mury. Vi sys odoj pherdo huhera, ŕuŕŕaha. Kodofesa pherdiakirasas ame majangŕaŕ amare bokhaŕe pera thaj sygo bistyrasas bokhatyr. Adiake uzaŕirasas ži amari daj kiraveŕa varsavo xaben.

Dre ŕteto kaj samas terde, maèhe kokore sykavenas pes dre pani, adiake syr te mangen-pes, kaj ŕen te astaras. Butdžene Roma bare volasa džanas te htyŕen maèhen. Na na sys ŕende adasave randia pe maèhe, save akana bikinen dre kuŕŕady. Randia peske èhinenas kokore,pehendinatyr pe savi barjon pehenda thaj phandenas ke kodo ranć sano zuraŕo thav. Pe ŕeste nanizyme sys papiniako por. Ke jagor thavesko phandenas saniory, banćkirdy karfin, savi kokore kerenas. Pe ŕate thovenas kirmes thaj adiake Roma htyŕenas maèhen. Ande kodo berša paŕaŕ maèhe patiaŕ sys dyŕnedyr syr akana thaj denas pes te htyŕen.

Vi ande kodo dyves butdžena skedenas -pes te džan paŕe maèhe. Nikon nièhy na rakirŕas vaš adava, ne savore džinenas, kaj sako jekh kameŕa te janedeŕ majbare maèhes. Jekh Rom, kana htyŕeŕs maèhen, cyro (vrama) sa varso rakireŕas ke pe, vaj èhungardeŕas dre pani. Nisave Roma na kamenas paŕe ŕeste te bešen thaj te htyŕen maèhen. Univar phenenas ke jov : - Beš Roma, so keres. Darjakires maèhen. Ne jov pheneŕas, kaj rakireŕ maèhenca thaj mangeŕ ŕen, kaj te javen paŕe ŕeski ranć. Butdžene asanas adaŕestyr. Ne syr varsave Romeske na ŕenas maèhe, jov specjalnie bešeŕas paŕe kodo Romeste, kaj vi ŕeske te ŕen maèhe. Ne vi paŕe kodo baxtaŕe Romeste, savo rakireŕas maèheca na ŕeŕas nièhi javirenge feri kodo Romeske, savestyr sanas. Jandefas jov bare maèhen ko ŕatry. Ne me patiaŕas so èaèipnasa kodo Rom rakireŕ paŕe pani maèhenca, ande kodo maèhe javenas ke jov.

Amende sys duj randia pe maèhe. Dad nabut phireŕas te astareŕ maèhen. Jov majbut džaŕas dro veš te rodeŕ ŕukar berandia ko ŕatra, vaj kaŕta akacjakire, savendyr kereŕas ko tever revli (toporysko). Kana rakheŕas kodo, jandefas paŕe jag, ŕaćkirŕas kodo kaŕta cypatyr thaj ŕućkirŕas po kham.

Jekhvar miro dad skerdia kaŕtestyr adasavo specjально kotyr kaŕtestyr dre savo thoveŕas bari banćkirdy èhury, savjasa o gadže èhinenas giv thaj èhineŕas adiake kodo prymityvnone tehnikasa pe tykne kotyra phusa džovijtko vaj givestyr. Kodo syr dykhne javir Roma vi jone fyne te keren kodo peske. Èaèipnaso kodofesa sygo

čhinasas grenge phusa givesa. Ko gava sys dur thaj našty samas te fydzas bonty džovjenca ko gadže kaj te čhinas sieëka phusestyr. Phenasam peske, odova sys prymityvno tehnika ne efektyvno. Adiake amare graja na sys bokhafe.

O kham fyja te dzał te sovef. Romnia fyne te kiraven xabena. Pe gav gine varkicy romnia, ne feri te mangel maro. Durať paše pani čhavore khefenas paniesa. Ande jekh momento, nadžinas karing thaj so javne pe tryn motori heľade e gadzenca.

-Kon sy adaj šerutno. Kana tume javne adaj thaj soske tume haćkiren dro veš jaga? So na džinen te den upre? Sy zakono, savo na deľ kaj te haćkirpe jaga ando veš. So kamen te haćkiren te den jagasa savoro veš.

- Rajaťe - vygija jekh phury romni angif thaj duredyr phenef- kaj tume šundfe kaj e Rom te haćkireť (te phabareť) jagas o veš. Ame tradas vurdnenca but šef berš thaj sa jaga haćkirdiam ando veš. Ne ni jekhvar Rom na haćkirdia veš jagasa. So tu raja rakires?

- Mišto, mišto... Kaj sy tumaro vajda.

Mire dades sys bukha dre savi sys randfe anava Romengire. Kana samas terde pe jekh than butedyr syr bišteštar cyry (vrama), musaj samas te džas ko administracija gaveski, te registryn taboro. Odoj phuënas: - Kaj san tume terde? Sode dyves tume Roma terdjona odoj? Paťe kodo thovenas stemplo dre kodo romani bukha thaj o taboro legalno sys terdo peskire vurdnenca. Univar pharo sys te das konkretno adreso kaj sam. Ando administracija èhinenas, kaj o taboro romano terdo sy ando Zeleno Boro, vaj Veš paše leń(pani) Nur, Bug thaj javir anava denas.

O dad dyja kodo romany bukha. Heľado fyja řa dre vasta thaj phuëť zoraťes: - Soske na san tume registryme? Zdykhja peskire bibaxtaťe jakhenca pre dadeste. Ne o dad fyja te rakir: - Raja akana so javjam. Kereť pes rat thaj vi administracija na kereť buty. Sar samas kodo te keras. Te hara, tajsia džasam ko admiinistracija gavytko thaj registrynava taboro.

O heľado fyja varso te rakir thaj phenef: -Syr nane registracija, našy tume te terdion adaj. Ne kana èundfe adava e romnia, fyne ke kodo policjanto te asan thaj jekh phenef: -Raja ma jav adasavo holinako. De mange vast me tuke phenava so tut užakir thaj savo javeľa tyro džiipe. Kana kodo šundia o gadžo, cera kovlija thaj phenef: Ne mišto. Feri tajsia te registrynes o taboro. Kamja te dzał peske, ne zrypirdia so phendia o romni ke jov thaj phenef: Mišto romnije, akana phen mange so man užakir thaj phen èaèipe vaš miro džiipe.

E romni fyja vast e heřadesko. Savore gadže kon sys thode kan te řunen so phenefa e romni. Joj zdykhja peskire kaře syr vangar jakhenca pe gadžeste thaj phenef: - řun so phenava tuke raja. Tyro džiipen na sys řokho thaj sy tute problemo džuvlasa. Rakh řa miřto kaj te nadžaf tutyr. Rakh tut ando drom kaj te napereř pe tute bibax. Kodo dykhav dre tyro vast. San manuř řacho řeri tyri pozycja sar heřado manhgeř tutyr kaj te sykaves-pes so san but holinako thaj zorařo. Ne me dykhav kaj adiake nane. Heřado zařolija pre muj thaj beřcia pe motora javirenca gadženca thaj tradyne peske amare jagendyr. Romni phendia kodo holinatyrt ne phendia řaēipe. Kana heřado tradefas prahytkone dromesa řeskiro motoro rysija teře. Jov peja pre phuv thaj cera dukhadia-pes. O gadže dro gav phendře kaj kodo sys romniako kořype. Pe javir dyves butedyr nikon na javja gadžendyr pe jamare řatry.

Phandřo drom (3)

Gadže Romendyr ane kodo berřa but daranas. Majbutedyr romniendyr , kana džanas pro gava. Jone phenenas kaj o romnia ēhurden bibax jakhenca pe řende - „den jakħařo“. Darnas kaj e romni te nakořeř varkones ando gav. Vař e adava denas řenge maro, thud thaj vi mas bi řovengo. Vi isys adiake kaj varsave huřaske ando gav nasřařo sys balicho (bařo) vaj graj. Ande kodo e romni khareřas peskire romes kaj jov te sastiakir řen. Romnia řenas po drab kahmien, baliřhen, bakren. Džinenas jone syr odova te keren kaj e gadže te javen řořaře řengire butiatyr. Butdžene řhurdenas fody e gadženge, majbut ternenge. Terne rakře, rakřa mangelas kaj e romni te phenef so řen uřakir thaj kana řeřa peske romes.

Ke řatry o gadže daranas te javen. Univar jone terde sys durař thaj dykhenas pe amaro džiipen ando veř. Butedyr řendyr javenas kurke kana na sys řende butia. Syr řunenass bařaiben ando taboro, terdionas durař thaj dukhenas syr Roma kħeřen, bagan. Univar Roma mangelas e gadžen te javen paředyr řatry, ne jone sa jekh daranas. O terne rakře thaj vi o rakřa varsyr sygedyr phagimas peski dar thaj javenas paře jaga. Dykhenas syr o Romnia kiraven xabena. Nařty sys te pacian syr amare romnia syges řukar rozřen kahmien thaj syr kiraven řen ando piria. But mořy na sys řutlipe. Vař adava o Romnia kiravenas pani ande kucik thaj řudro thovenas kucikasa ando řteto kaj sys but kiria. Kiria džanas ando kucik ko pani thaj mekhenas peřtyr řutlipe. Kodo pani řutřo řhjuvenas džuvla amare ando zumi, kaj te javeř řededyr. Vi ando veř barinas řutřaha. Romnia řen kedenas thaj kiravenas řacho siut pe kahmate. Kodo sys romano xaben. Pekenas ando jag phuvjaře (kolompira), marykřa korzy thaj phaba, mas. Pe skovrodo pe thulipe biřavenas bondy, bokolia. Kodo sys xaben romano. Kana sys jaržo, sako

jekh romni džinefas so te keref humerestyr. Èhinenas humer èhurjasa pe sane kotyra. Kodo sys o fokšyny vaj ryskirnas vastenca humer, pherenas rojasa thaj kiravenas ando pani. Kodo humer fenas paniestyr thaj khetanes kirašesa thaj thufe masesa thovenas dre baro èaro. Kana varkoneski Romni kiravefas xaben, řako rom deřas godla: „Romafe javen te xař“ Kodo sys but řukar tradycja ko Roma. Sako jekh Rom khareřas ke pe savoren te džan te xan. Roma phirenas jekh ke jekh, ne feri sybolièno po cera xanas. Sako jekhes sys bary familia, èhavore thaj èaèes o xaben sys řenge. Kodo savore džinenas, ne vař tradycja, sako jekh murř řetas peski roj thaj džafas ke jag romeski, savo khareřas Romen ke xaben. Kana javenas xanas kuty thaj paře varso cyro javir Rom deřas godla thaj mangeřas ke peski jag ko xaben. Kana e murřa xanas o èhavore sys terde rygatyř. Jone dzinenas kaj javeřo cyro (vrama) vi pe řende). Ande kodo syklonas respekto thaj tradycjako jekhiph phralipe savo sys mařkar Roma.

O taboro deřas e Romenge baro kamlipe jekh ande jekheste. Èhavore barjonas khetanes paře phurende. Syklonas romani kultura, èhib, tradycja, romanipe. Na sys problemo ando komuniakacija mařkar Roma. Savore dzinenas kon sy kon, save familiatyr.

Kana stradenas-pes Roma pe targo grastano, vaj mařadionas pe drom, phuèenas jekh jekhestyr - kana nadžine-nas jekh jekhes: Syr khares tut pšařa? Save Romendyr san? Syr khareř-pes tyro dad.

Adava phuèipe sys but praktyèno, soske kaj o phure Roma dzinenas vi javir romane familii (vica). Ande kodo Roma, save sys ando řlava, patyv sys pinckirde, džindře mařkar Roma. Aanav familiako, dadesko, papu-sko sys syr kliden, savo putraveřas drom ke Roma, ke džanipe vař javire manuřeste.

Ande kodo cyro me na rypirav kaj e Rom Romeske te napheneř - řačo dyves, univar : Jav sasto karing san? Kodo sys sar jekh romane kulturako phućipe, phenibe, o respekto ke javir manuř. Kodo kerenas savore. Adasavo sys romano zakono. Ande kodo o Roma dživenas ando jekhiph thaj patyv.

Rysiovav pařpaře ke amaro taboro, paře pani kaj samas terde vurdnenca. Odoj kana tradyne-peske gadže thaj heřado (řingařo), na javenas butedyř ko taboro o gadže. Jone sa daranas. Sa rakirnas gadže mařkir peste kaj e romni dyja jakhařo e policjantoske, save peja motoratyr. Amenge sys miřto. Nikon amen na daraveřas thaj samas terde odoj jekh kurko.

Odo řteto sys řaèho. Syr phendiom leń -pani sys paře veř, mače, ćar grenge, mury ando veř. Kodo saro sys amenge miřtype, řaèhiph. Ame, èhavore samas majbut řošaře paniestyr ando savo sys but mače. Thaj ande kodo tatype, khamytka dyvesa pani ando leń sys sar jekh medykamento pe kodo haèkiribe.

Jekhvar o phure tradyne grenca pe targo. Jačne nabut phure romnia thaj čhavore paše šatry. Vi me ja-
čhom paše jaga. Na džinavas so te kerau. Phuredyr čhave tradyne peskire dadenca ko foro. Jačne feri tyknore.
Miri baba sa kedefas pe drab varsave èaria thaj řen řuckirřas po kham. Džinavas so kodo draba sastiakirnas
manuřen. Jekhvar řyja mange te phenef savo drab čaritko sy pe savi dukh. Ne me bistryrdiom but. Na javja
mange ande odo cyro (vrama) pe gody kaj te čhinav odova saro so phenefas pe papiero. Džinavas te čhinav
(randav). Sys mande panè klasa elementarno řkořa. Kodo sys but. Nisavo čhavoro ando taboro na džineřas te
deř upre, te ginaveř kenva (bukha) vaj te čhineř te randef liř. Ande kodo phure Roma javenas ke me kaj te ginavav
(te dav upre) řenge varsave liřa.

O draba save kereřas miri baba sys řače. Butedženen sastiakirde. Vi mande sys jekh problemo. Syr
phendiom, kana savore tradyne pro targo, paše řatrea na sys butdžene. Me gijom èhurřasa te čhinav čar
grege. Pe bibax miri, miro gust« podgija paše čhury thaj èhindion mange vast. Paše naj sys čhindřo mas, savo
peja pe čar. Me ando dar, roindoj javjom ke řatry. Ne e baba dykřsja so me rovav thaj zdykřhja pe miro vast.
Kana udykřhja kaj o naj sy čhindřo, phuèef mandyr: Kaj sy kodo čhindřo kotyr. Me phendiom, kaj pařo sy ando
čar. Joj phendia te jandav kodo thaj thodia mange kodo pařpaře ko vast. Pe dukhado gust« - syr rypirav - thodia
ježosko thulipe. Kamen pacian, napacian ne miro maj sygo zbaryja-pes thaj o vast sy sasto ři ke adadyves.
Jača feri řpera odoj kaj sys čhidřo miro vast. Kana sykavav adadyves bute dženenge, na kamen te pacian, so o
naj sy normalno thaj miřto kereř buty. Kana o dad javja targostyr sys řořařo. Sys řeste bax thaj miřto parudia
jekhe gres e gadžesa. Sys amende nevo graj, save angřune dyesa dareřas jagendyr thaj vi romane vurdendyr.
Ne sygo sykřija ke džiipen romano ando taboro.

Jekhvar samas džide pe vend ke nabaro foryco Narev. Ko kher lija amen pe vend jekh řařaj. Odoj kaj
samas sys jekh baro instrumento savo khareř-pes řisharmonia. O Devřa miro, sode cyro me nařadiom paše
kodo instrumento. Sa herenca tasavavas o phala, save sar piřoto kerenas bařvař, savi phurdeřas ando sastrune
gřasy. Zorařy zan deřas kodo instrumento. Najekhvar daravas kaj o řařaj řuneřa thaj deřa godla pe mande.
Ne jov adiake syr te džineř so me sykřovava sygo te bařaveř. Nièhi na phenefas, feri varso rakirřas mire
dadesa.

Dre kodo foryco dživenas but Roma, save tradenas khetanes amare taborosa. Gadže sys řače. Jekh
čhavo džineřas te bařaveř, ne kana řes mangavas te sykaveř mange syr pes bařaveř. Jov dykřeřas kaj me sygo
pořav bařaiben. Ande kodo jov kamia te javeř ando taboro jekh terno muzykanto.

Jekhvar miro dad tradyja paše khas grenge pe gav thaj jandia mange dešeduje basengi bašady. Ande kodo cyro vi kodo tykno instrumento sys mange syr baro barvalipe. Somas but fošafo thaj angłune dyvesestyr łyjom kokoro te syklovał pe łate te bašavav. Patjav kaj na ginavas cyro thaj na džinavas sode vrama me khiniakirav kodo instrumento. Ne univar denas pre mande godla e dada thaj phenenas so dostaj łenge miri „muzyka“. Me bi fošako čhuvavas bašady paše ando futerafo.

Sako jekh cyro (vrama) kana na sys mande buty paše grende, me sa khiniakiravas bedy bašady thaj po kuty łavas te bašavav varsave gila romane. O dad miro thovełas kan ne nièhi na phenelas pe kodo so me keravas.

O rašaj savo mekja men pre vent ando pesko kher vi jov šunełas syr me syklovav te bašavav. Jekhvar podgija ke me thaj vast thodia pre mande thaj phenel. - Javena tutyr manuša. thaj gija peske ko khangiri. Amen chavoren kedełas jov kaj te bagas sunta gila. Gila khangiritka ame na dzinasas, ne pełe vent syklijam varkicy gila. O gadže dykhenas varsyr bangen pe rašaste, savo deł amenge kaj te bagas dre horo ando khangiri. Majbut bagałas miri phen. Joj sygo syklija sunta gila. Me thaj pšať samas butedyr paše grende. Graja amen sys but. Jekhvar sys ando štafa dre jekh than šof graja. Graja sys terde jekh paš jekheste. Pharo sys łenge te terdion jekh paše jekheste. Jekhvar gijom te dav pani terne khurjake. Syvo sys, sari dre phaba, bari henštyca. Ne e khurori vende nabut phirełas avri thaj našty sys te uterdioł pe jekh šteto. Kana jandiom łake pani vedrasa joj dyja šeresas dre vedra. Vedra astardia savari, savo sys łate pro šero thaj pani saro čhudia-pes pe mande. Pe miri bibax. o khurori hadyja-pe (vazdyja-pes) upre pe pałatune hera (pungre). Me kamiom te unašav łatyr thaj joj astardia man pałatune herenca thaj dyja man ando šero. Na džinav sos sys duredyr pejom pre mesto odoj dre štafa. Pe bax, miri baba, kana udykhja kaj men łungo cyro (vrama) na javav khere, javja te dykheł so pes manca kereł. Joj rakhja man ando štafa. Somas pašto bi godiako. Na džinavas so pes manca kerdia. Ne sygo jande man ko kher. Kinćkirde pohtan šudre paniesa thaj thode pe miro šero. Po kuty łyjom te dodžav ke pe. Grenca ana sys łokhes. Mišto kana graj na sys narovno. Ne ke Roma sys vi adasave

graja ke save javir manuša na dodžanas. Daranas řendyr kaj řaj dandyrena. Man jekhvar adasavo graj dandyrdia kana tradasas po targo ke tykno foryco. Romeskiro graj sys phandřo ko vurdn. Me somas beřto pařař. Thaj nadžinav kana thaj so o graj holisadyja thaj dandyrdia man palo vast. Adasavi buty sys amari paře grende.

Vi sys graja phurdyne. Trobuj sys řen te ligiras ando ěar, savi barjořas dre nahor pani dre řugo dre savo sys kaře pijavki. Odoj adasavo graj sys terdo dyves thaj řengire herendyr pienas jone gresko rat. Kodo sys kerdo kaj o graj cera te sastioř. Rat savo pienas pijavki sys greske syr řačo drab. Univar Roma kokore mekhenas rat greske meniatyr vaj perestyr. Džinenas syr odova te keren.

Vař adava univar o gadže phenenas pe Romende kaj sy bengane manuša. Kana o gadže udykhenas peskire gres po targo saves bikinde Romeske vař adava kaj sys (vago) nasřařo phenęřas ke javir gadžo:
— Dykh adava zdeř-pes mange sy miro graj, feri varso řukaredyr. Mande o graj sys nasřařo, ne ke Rom sys sasto. Syr jone adava keren?

Adiake gine řava kaj e Rom řangeře grestyr -cypostyr kereřa henřtos gres. Ande dava sys ěaěipe. Roma džinenas -pes miřto pre grende. Džinenas syr řen te sastiakir thaj syr graj, savo na tyrdeř vurdn te javeř řačo thaj te kameř te phireř dyme andre thaj te tyrdeř pharype. Graja ke Roma na kerenas bari buty. Feri xanas, pienas pani. Vař adava thulonas, řenas ando peste energia. řengo bař kereřas -pes řukar. Graj savo sys syr phenenas cypo, feri kokařy thaj cypa , pař varkicy kurke sys javir graj. Na pinćkirenas řes o gadže, save bikineřas gres Romeske. Sys vi adiake kaj e gadžo pařpaře kineřas peskire gres ne pař burtedyr řove.

Amaro nevo garaj, saves o dad jandia targostyr sygo syklija ke romano džiipe. Angedyr dareřas romane vurdnestyr thaj na kameřas řes te dzař ando vurdn. Ne syr phendiom po kuty syklija ke romane vurdna thaj o jaga. Gadžikane graja darenas jagatyr. Na sys sykle ke adasavo taborno džiipe. Kana kuřenas o řeřo pe savo sys phandle ko rukh unařenas dur taborostyr. Baro problemo sys adasave gres te astares pařpaře. Vi sys adiake kaj adasavo graj nařenas ke pesko xuřaj. O gadžo thoveřas bare jakha kana dykheřas peskire gres paře kher. Ne Rom džineřas kaj dživeř o gadžo thaj tradęřas odoj thaj řeřas gres pařpaře.

Trobuj (sařty) te phenav kaj e graj ke Roma, save parovenas grenca sys ando bari patyv. Vi sys adasave Roma, save řenas-pes javire butienca. Ne sajekh e greske nařty sys varkon řendyr te kereř varsavi bibax. Ame tykne ěhavore džinasas kaj majangedyr (vago) sy te xař graj. Feri vydasas andre gren vurdnestyr, zřasas zeřa řendyr thaj sygo mekhasasa řen po ěar. Jone pasionas perenca upre thaj khosenas pestyr khamlipe.

Kana trdasas ande javir štet, o phure Roma thovenas paše jag špera kaj javir Roma, save javena kaj te džinen kon sys terdo pe kodo šteto (than) thaj save Roma. Kodo špera, savi thovenas sys destu džbytko umardo paše jag, khudy èar vaj javir symboli.

Adasavo sys džiiipen amaro kana tradasas vurdnenca. Bokhafe uniovar, khine trušafe ne barvafe. Samas pe frej. Nikon amenge na phenetas so sam te keras. Amaro kher sys veš. Na musaj samas te pokinas paš jamaro kher, pani vaj kašta. Saro sys jamaro. Samas syr čirikfe. Kana na kamen te bešen pe jekh than hurmian pe javir šteto.

Syr phendiom, kana miro dad jandia neve gres targostyr, sys amen cera problemo. O graj darefas bare vurdnenendyr, auto busostyr, save tradenas dromenca. Na sys řen but syr akana, vaš adava but graja darenas kana miniakimas amare vurdna po drom kodo bare motorenaca vurdna. O grašni nevi terdiofas upre pe duj pařatune hera thaj čhurdelas-pes dre ryga. Jekhvar sčurdyja man pestyr, kana somas bešto kliste pe řate thaj tradavas ko pani. Ne pe miri bax dur na unařcia. Khetanes čhavenca thaj miro pšař varsyr uhtyřdiam (astardiam) řa. Sys henřtyca bari.

O gadžo bikindia řa vaš adava so darefas te tradeř řasa ko foro. Dre foro but vurdna motorenca. Vař adava miro dad, pař nabare řove, kindia kodo grasnia thaj akana ame čhave rakhasas řa kaj miřto te xař. Pař nabut cyro kerđia -pes but řukar, thulija. Rasin řate sys pharady pe duj ryga. Parny gryva khuvayas dre čuria. Łako bař sys brąz koloro thaj vpereřas dre řolipe. Roma taborytka javenas te dykhen amare gren. Sys řaèhe thaj miřto urykirde. Ame čhave kerasas saro kaj e graja te najaven bokhafe.

Pe javir dyves Roma raciake kedyne-pes paše mire dadeski jag thaj lyne te rakiren kaj sy te tradeř taboro thaj dre savo nevo šteto sy Roma te thoven peskire řatry.

Butenge sys miřto odoj, kaj samas terde. Than (řteto) syr phendiom sys řukar, o policjanto (heřado) savo peja motorasa, butedyr na sykadyja paše řatry thaj vi o gadže kerde-pes varsave fededyr. Nařty te phenav duje řavenca, syr řukar kodo sys kodo šteto. Ame, čhavore samas baxtafe, kaj nadur sys pani dre savo - kana sys vrama (cyro) - džasas te moras amen thaj e gren. Univar dykhav akana varsave filmy save sykaven džiiipe Indianengo ando Ameryka, save sys jone baxtafe thaj řořařo řengo džiiipen, savo deř řenge natura. Ne kodo harmonia džiiipnaski mudrdo sy ando jekh momento. Peren pe řende varsave o gadže thaj umaren řen.

Pe bax, dre Polska e gadže daranas Romendyr thaj e Romenge na javefas ko gody kaj e gadže te peren pe fende, pe fengire čhvorende thaj te maren fen. Adava trobuj te phenas ćacipe. Kana Roma niči došafo na kerenas gadženge, o gadže na sys bibax e Romenge.

Ne kana ujača dujto lumiako maribe, vi e Roma sys bibax e gadženge. Univar vpernas dre jekhe huřaskli feřda thaj fenas sari džov grenge. Ne sako jekh na džinefas kaj javir Rom ěoreř kodo gadžeske. Ande kodo kana tryn, řtar Roma fenas jekhe gadžeske feřdatyr džov e gadžeske nabut jačeřas.

Rodenas Romen heřade, policija. Roma našenas peske ande bare veřa, garuvenas-pes.

Ne pař nabut vrama (cyro) e Roma parude peski taktyka thaj sako jekh Rom džinefas kaj anřty jekhe gadžeske sare te fen grenge ćar vaj džov. Vař adava Roma jekh jekhes rakhenas kaj adasavi bibax te nakeren jone gadženge.

O Roma, save kedyne=pes paře amari jag uphendře-pes kaj o taboro tradęta te terdioř paře foro Zambrów. Odj miro dad sys te kereř bjav mire pheniake.

Me zrypirdiom syr samas džide ko nabaro foryco Narev, ko rařaj ando kher. Odoj rakhne peske pe vent khera but romane familii, save tradenas khetanes taborosa.

Jekhvar dykhav teř kher zatrdaeř vurdnen pe savo beře sys but Roma. Varso zorařes rakirenas mařkir peste. Me sygo vnasciom ando kher te phenav dadeske so javne varsave Roma.

Vgine dro kher thaj syr phenęř romano zakono phenendře patyvaře řava dadeske thaj mire babake. Beře paře skamind (mesala) pe savi thode bravinta, xabena. Jekh majphuro Rom, savo sys lenca vazdyja-pes pre hera thaj phenęř ke miro dad: - Miro řačo manuř. Javjam ame ke tume te mangas amare terne chaveske tumare řukarone bakroria. O ćhavo sy muř, řačo thaj managas, kaj te na odphenen jamenge.

Miro dad feri syr Roma javne ando kher sygo halija vař so javne. Džinefas varsave Romen, save sys kodo terne ćhavesa. Ne cera thodia jakha. Na patiařas so e Roma řena pes pe adasavi zor kaj te javen baro drom vurdnesa ke jame thaj te mangen terneske řeskire jekhe ćha. Zdykhja pe Romende thaj pe ćhaveste thaj phenęř. - Miro kher sy puterdo Romenge savorenge. Maj angřař pien xan Romaře thaj adava rakiriben mekhas pařař. E daj sygo kiradia xaben thodia pe skamind thaj e Roma mire dades khiniakirnas duj dyves ando kher. Pienas thaj sa mangenas bakroria. Me somas holiako so pe mire pheniate phenen bakrori.

O Roma pienas, xanas ke amaro kher tryn dyves. Me sa šunavas so e Roma phenenas pe mire pheniate „bakrori”, „bakrori”.

— Phen favoro more. So tu adasavo san bi ifesko. De amenge ada bakroria. Mekh dživen o terne ando šef berš. O čhavo sy řacho thaj zido murš. Vi ame sam řači familia.

Miro dad nabut kamia te deř peskire čha e Romenge. Łake sys dešuefta berš. Ne o dad džineřas kodo Romen thaj so te kereř. Javja ke miri dadj thaj

phuèeř:

— So tu phenes romnije pe kodo?

E daj miri sys gđy džuvli thaj pheneř:

— Roma so tu adiake khinios. Phuè amare čha. kana joj na kameřa te džal paře ada čhaverse, tu džinesa so te phenes e Romenge. Kharde mire phenia. E muj řako sys varsavo javir. Čhurdeřas jakhenca pe date thaj vi pe dadeste. O dad pheneř řake: - Miri čhaj e Roma bešen de miro kher tryn dyves. Javne te mangen tut paře romniate ada čhaveske. So tu phenes? Kames te džas, kames ada čhaves vaj na? Phen mage èaèipe.

E miri phen, savja Roma kharenas (phenenas) „bakrori” řolija pe muj, zdykhja pe date thaj pheneř;

— A kones tume kamen te den mange?

O dad sygo halja kaj miri phen kameř kodo čhaves. Kana na deřa řa řavesa, řaj miri phenia čoreřa e čhavo bi problemsko. Miri phen džal řesa odoj kaj jov kameřa. Ande kodo o dad kana javja ke Roma ko skamind sys cera kovředyr. Kana phendia kaj deřa peskire čha e čhaveske, o Roma sys but řořale. Pienas, xanas, baganas ři ke javir dyves. Ne miro dad phendia kaj na deřa akana feri pe vesna kana o taboro javeřa ando veřa. Atunči dre majo javeřa bijav. Ande kodo cyro (vrana) samas pe vend džide ke nabaro řoryco ne odoj sys but Roma. Sygo javja ke romane khera informacija kaj javeřa bijav.

E bijav sys paře foro Zambrów. Odoj e Roma kedyne-pes but. Pe targo miro dad mangia sako jekhe Romes. E řteto sys řačo. Kodo sys solřdatengo terytori. Bariořas odoj terno brezytko veř.

So te phenav. Kodo sys baro bijav thaj sare but dyvesa pienas, xanas, baganas, kheřenas. Javne vi o gadže, save dural dykhenas savo sy romano bijav.

Odoře cyrostyr amamaro tabaro baryja. E Roma save javne te mangen mire phenia, akana tradenas amen-

ca thaj khetanes samas džide ando veš. So te phenav - but šukar rypirav kodo cyro (vrana) thaj ando jakha sa terde kodo manuša, phure Roma. Paše nabut cyro mire phenia sys peski familia.

Ne rysiovava ke kodo cyro kana e Roma kedyne-pes paše šatra e dadeski. Odoj phendže kaj trobuj te paruvav amaro thajn (šteto) thaj te tradas ando javir regiono. Odoj samas te las pe osoieñ khera. Amaro taboro palpale sys ando drom. Tradadas prahytkone dromeca, peđe gava, veša. O gadže daranas amendyr. Sako mofo e Roma džinenas ando savo foro, kana ande savo cyro (vrana) sy bazaro (targo) grastano. Odoj kaj tradadas o gadžore sys ľače. Romnia drabakirnas, a e Roma sa rakhenas paruiben varsavo vaj bikinenas gren. Džiiipen amaro sys stabilno. Roma but na nasfalonas. E terne šunenas e phuren thaj e romano džiipen prastaľas amenca odoj kaj tradenas amare vurdena.

Niľaj našcia but sygo thaj javja šudry osieñ. Sovnakune patrynia baľvaľ kušeľas (zryskirľas) rukhendyr thaj jone našenas pe amare šatry pe vurdena. Univar o pani mraziloľas ando vedra (hemra). Gren ćhakirasas e cerenca kaj te najaveľ ľenge šyľ. E ćar na sys adasavi zeľeno syr angedyr. Vi varkaj o ćirikle garudyne. Paše šatry saro dyves haėonas o jaga thaj paše ľende sa bešenas e Roma kaj te taćkiren peskire phike. Ame ćhavore sa kedadas šuke kašta save thovasas pe jag. Rakhasas kaj joj te namurdioľ. Graja univar, kana sys šiľ nasvalonas pe zoľzy. Ne pe kodo nasfalipe e Romen sys lengo drab. Thaj po kuty e graja javenas ke pe.

Samas terde paše jekh baro gav. Odoj Roma rodenas peske khera ke gadže pe vend. Varsyr miro dad našty sys te rakheľ amenge odoj kher. Vaš adava tradyja pheniakire romesa ke javir gav. Odoj rakhne jone khera. Thaj paše nabaro cyro (vrana) kedyjam amen ando gadžikano kher kaj te dživas thaj varsyr te dožakiras vesna. Ne nikon amendyr na džineľas so ěaėipnasa javeľa e Romanca. Ande kodo cyro o taboro sys but kontrolime. E policija sa javeľas ko šatry. Pahandavenas dades thaj javire Romen. Phenenas kaj te pokinen paše adav so dživen ando veš mandato (štrafo). Univar phenenas kaj te pokinen but ľove. Roma bikinenas gren. Ĥeľade univar marenas Romen. Jekhvar javne motorasa ke šatry. Dykhne kaj haėoľ e jag. Paše jag e romni kirevaeľas ćhavoreng e xaben ando phiry. O policjanto savesko muj sys holineko dyja herjasa dre phiry. O zumi ćhudia-pes dre jag. O gadžo ľyja te deľ godľa pe jamende. Jekh phury romni kamia varso te phenel, ne o policjanto vazdyja vas dre savo rykirľas kiľo gumatyr. Varkon sygo ľyja dyja phure romnia ke paľuj. E Roma holasa ľyne te den godli pe gadžende. Ande kodo gine peske šatrendyr. Na sys ľen but. Vaš e dava daranas. Ne amaro taboro sygo parudia pesko šteto (than) Savore darenas kaj paľpale javena but heľade po šatry thaj javeľa bari bibax.

Ne e bibax javja e vesna. Ando gavoro sar phendiom, kaj dživasas vende, o gadže na sys bibax. Vi mange sys mišto. Kerdiom mange phala pe save tradavas pe iv ko javir gav savo sys tryn kašta (kilometry) amendyr. Odoj syklakiravas duje rakforen te bašaven pe harmonia. Sako melodiatyr doresavas 120 złoty. Kodo sys mange łache łove. O rakfore na sys bare talentosa ke muzyka, ne me sygo syklakiravas łen melodii. Odoj vi denas mange xaben o gadže thaj sys but łošałe kana łengire čhavore varso bašavenas pe harmonia. Kodo instrumento, dre kodo cyro (vrana) sys but popularno. O phala, save kerdiom, phandavas mange ko hera thaj pełde fełdy tradavas me ke miri buty, savi rypirav ži ke adadyves.

Roma maładionas pe targo ando foro. Jandenas peske informacija, so kereł-pes ko javir Roma. Ne nikon na džinełas kaj vesnake o gadže phandavena amenge drom thaj o tabaro butedyr na tradela romane dromesa thaj ame na dživasa ando veš. Vende phirełas policja. Kerełas varsavi lista. Dadestyr łyne e kenva (bukha) taboroski) dre savi sys anava Romengire. Rypirav syr dadyves. Tradyjom mire dadesa ko veš paše šuke kašta. O dad terdija èangasa pe phuv ando veš thaj phenel: — E phuv sy łachi. Pał nabut cyro (vrana) tradasam amenge adale gavestyr. Ne kodo na kerdiam. Sys Aprilo. E Roma dykhenas zeły save sys te thoven po grende thaj varso kerenas paše peskire vurdena. Jekhvar vpene dro gav hełade(policja) . Sys łen pandžene. Javne dro kher ke jame. Vgine dre vudara, adiake syr kodo kher te javeł łengo.

— Tu san taboroske vajda? O dad phenel:

— Me som rajałe. So pes kerdia?

— O tabaro našty te tradel duredyr. Drom tumaro sy phandado. Odoj kaj dživen o Roma musaj (trobij) te jačhen pe kodo štet (than). Kon tradela javeła phandado. Akana sy adasavo zakono ando them.

Miro dad pamiija pe muj. Miry dake terdine jasva ando jakha. Phury mani bescia phares tełe pe pato thaj phenel romanes: - Akana hasijam mire čhavore. Amaro džiipe phagirde o gadže thaj phandfe amaro drom. Devła zdykh pe jamende.

Kolad /Kreèuno/

Bare volasa thaj lošasa užakiravas me pe Kolad-Kreèuno. Samas džide dre jekh baro gav khangiritko, kharefas-pes Wyszki. Taboro amaro isys baro thaj sare pe vent našty rakhenas dre odo gav peske khera. Roma pokinenas paše khera, dre save bešenas ke vesn. Ne but gadže na kamenas Roman te fen ke pe pe ven. Isys adasave, save darenas Romendyr. Ne varsyr po kuty siemia paše siemia rakhne peske varsave štety dre javir gava.

Deveť dyja dožakirdiam Kreèuno /Kolad/. Roma kana kedyne-pes pre targo dorkirde-pes ke kon angedyr skedena pes pe svenki. O zakono romano phenafas kaj angedyr javen sare ke majphuredyr Rom thaj po kuty džana vi ke javir khera. Roma dre svenki pienas hanas duj kurke. Adasave isys cyry. Ne nijekh jekheske na phen-dia varso našukar fav. Tradycja romani na defas, kaj varkon te kereť varso našukar

pe svenki. Ne kana varkon isys bi řadžako phagirefas kodo zakon, atunèi sanas řestyř thaj isys řeske bari řadž.

Adaja vent isys phari. Avri isys pherdo iv thaj mrazo. Krujať saro parno. O gadžo - huřaj amre kheresko isys řaèho manuř. Amende kana na isys kařta phenefas ke miro dad: - Džan řen peske kařta thaj khas grenge.

Ne po kuty sytuacija amari parudyja. Dat tradefas pe gava thaj miri daj drabakirřas odoj but xabena, khas, džov grenge.

O gadže na isys adiake but biřaèhe syr akana. Kana dykhenas Romes, kokore javenas ke vurdèn, ke řlita thaj rakirenas řesa. Univar parovenas gren, vaj mangenas kaj e Rom te řutin dre řengiro problemo. Pre gav gadženge pharo isys. Na isys syr akana paše doktory. Nasfalonas manuřa vi e graja, balièhe, guruvnia. Pacianas, kaj e Roma but džinen thaj kamenas, kaj te den zor řenge, dre kodo bibax. Romnia džinenas so te keren dre adasavi sytuacija. Vago pacianas manuřa gavyřka, kaj syr varso dena Romeske na javeřa řen bibax thaj èhuèò ando kher. Angiř svenki butdžene pre gava denas Romenge khas, goja, bařavas, parnore (anre), maro, phuvjengire, giva, džov. Kana denas, pacianas jone kaj e Roma naèhurdena pe řende varsavo bibax kořiben.

Isys amen duj henšty graja - kaštany, parne gryvenca. Na darenas dromestyr. Kana defas - pes fen andre dre šlita, dre vurden mišto sanas fen te rykiref dre šefe. Romane graja. sykfe isys, kaj te phiren. Dasas andre fen dre šlita, vaj vurden, pe savo bešečas miri daj babasa thaj o dad. Tradenas pre gava. Kherestyr tradenas ?hu?es, ne pa?e javenas pherde šlitasa. Dova džiiplen rypirav ži ke adadyves.

Dre amaro gav dživenas javir Roma, savenca khetanes tradasas taborosa. Me syklijom te bašavef pre bšady, amiro pšaf pe perkusja. O gadže but kamenas, kaj ame Roma te bašavas, ne ame samas feri dujdžene. Isys Rom, savo but mišto bašavečas, ne na isys feste bašady. Javire Romes isys tykny bašady pe bište štar basy ne isys cera phagirdy.

Angiř Kre?uno, javne terne rakŕe gavestyr thaj phendŕe ke miro dad kaj kamen romani orkiestra pe bjav. Kodo bijav isys pe jekh gav, savo isys nadur. Kana dykhne kaj me bařavav, dyne-pes dre gody kaj me te bařavav. - Ame řundiam kaj isys tumen romani orkiestra.?

Ne o dad nadyja but kaj me varso te phenav odphendia syges: - Isy amen, isy romani orkiestra.

O rakŕe řořafyne pe muj kana adava řundŕe. Phendŕe kaj pokinena miřto orkiestrake feri Roma te bařaven pe bjav. O terno rakŕo isys barvaŕe familiatyr thaj zoraŕes kamia kaj pe řeskiro bjav te bařaven Roma. O bjav isys te javeŕ pe javir dyves Kre?uno. Me na dŕinavas, kaj romano orkiestro nane, feri ame sam pšaŕesa dujdŕene thaj phuro Rom, saves nane bařady. Ne syr o dad phendia, me nařty somas niři te pheneŕ. Kana rakŕe gine sphuciom: - Kaj ame řasam orkiestro. Dad zdykhja pe mande thaj pheneŕ: - - Paŕ adakicy řove sako jekh Rom bařaveŕa. řesa phure Romes thaj javires, savo bařaveŕa pe roja. - So sphuciom? - Pe roja - odphendia dad. - Ne dykhes isy tumen řtardŕene thaj dostaj.

Kana dodŕyndia-pes phuro Rom so isy bařaiben pe bjav, kerdzia-pes dŕidoro thaj řořaŕo.

- Na daren-pes mire eřavore, bařavasam řukar!

Pe Kolad, angŕuno dyves, Roma phirenas jekh ke jekh . Pienas, xanas gulinenas, javja dujto dyves svenkosko. Rakŕe javne paŕe amaro orkiestro řlitasa. Rom varsyr skerdia varsyr kodo phagirdy tykny bařady. Pomařhja řa memelasa kaj te nadŕaŕ řatyr baŕvaŕ, javir eřavo beřcja kařtune rojenca. Kana dykhne adava rakŕe, niři na phendŕe. Adiake j tradyjam te bařavas pe bjav.

Kolad, duj svenki pe jekhvar. Xabena isys pherdo, piiben. Phuro Rom dŕineŕas so te kereŕ, Pe tykny bařadiory bařaveŕas gadŕikane giloria, save but kamenas o gadŕe.

Karing jov řen dŕineŕas, feri jov kokoro adava dŕineŕ.

Ne kana terno terniasa vydŕanas kherestyr te traden ke khangiri, phuredyr druŕbo javja ke jame thaj phendia: - Na bařaven normalno marřo feri adasavo, savo sy bařado muŕenge. - Soske - sphucia podmato cera phuro Rom. -Adaŕeske kaj ternekiro dad meja thaj isy řes kalipen. Kana řundia Rom so rakireŕ rakŕo beglija. - Miřto, miřto, na bařavasam normalno marřo feri odova, savo kameŕ terno. Kana gija peske druŕbo pheneŕ ke jame:- Eřavoraŕe bařavas normalno marřo. O gadŕo dylnija. kana isy řes kalipen, soske kereŕ biav. Ame sam Roma, nařty o rakŕeske te bařavas pe Kolad thaj pre bjav mulikano marřo. Kodo sy dylnipen. Terne řyne te vydŕan kherestyr. Kaj o gadŕe te napinćkiren so bařavas, řyjam te bařaveŕ romani gili dre rytmo marřosko. Kon

isys pre bjav, savore džinenas savo maršo bašavena e Roma. Vaš adava fyne sare te roven. Feri o Roma adre peste sanas, thaj udenas kaj odova so bašaven isy maršo mulikano.

Kana tradyne terne ke khangiri o Rom ada sarestyr fyja kucik thaj gija te phereť peske ando baro khoro orenžada. Pre gava kerenas peskire butiatyr haben, piiben. Ne kana pherdi thaj pija, macija, Dre khoro isys bravinta samogono (palinka). Oj isys amen baro problemo. Ne varsyr kodo bjav zbašadiam. terno isys but łošafo amare bašaibnastyr. O gadže huťaja bjaveskire paťaf bjav dyne menge goja, masa, bravinta thaj lidžijam odova saro khere.

O Roma kana dykhne adakicy xabena piben. Paťe fyne te svenkinen Kolad. Adiakes amaro orkiestro kerdia-pes but džindfo.

Dre godi mande jača ži ke adadyves: Syr Romeske peja pre gody kaj te hohaveť ternes pe łośkiro bjav.

Romane butia

Dre but thema e Roma akana fyne te keren javir butia, na adasave syr sys vago / angedyr. O nevo džiiipen jandia e Romenge javir profesji, save trobuj kaj te zahtyfen pe maro. But berš adafeske romane profesji sys tradycjonalna. Sako jekh ROM dzineťas varsave butia te kereť. Odoťe utienca egzystenes šukar. Vi na jekh familia barvalija adasave profesjatyř syr butia save sys kerde e sasterenca. Majbut kodo kerenas e Roma, save kharen-pes kalderaša. Jone sys specjalisty pe kodo butia. Džinenas mišto syr te parnikiren bare phirja, skovrody. Syr te tkeren butia e rupesa, sovnakasa thaj javir barvaťe metalenca, save ande kodo cyry purane kereťas but łove. Ande but berša, Roma sys pinžarde kodo butienca thaj nikon adiake na dzineťas te skereť šukar skovrody, phirja, čhurja, roja thaj javir kotyra sasterestyř, save

bikinenas pe gava thaj ande foria. Ando kašt čhinenas roja thaj vi kerenas specjalna baki pe giva, džovja, khurmia thaj javir produkty, save o gadže gavytka garuvenas pe vend ando kher vaj phirala. Khuvenas o khore, šefe thaj vi kerenas e džuvla kovry. Kodo saro pe bazari sygo bikinenas. Paše kodo e džula drabakirenas, a murša sastiakirmas gren, guruven, bakren. Roma pes pe adasave butia džinenas mišto. Bi Romengo našty sys te javeš ni jekh bazari / targo. Jone džinenas, ande savo dyven thaj savo kurko, kaj sy baro bazari pe savo javen manuša bute gavendyr. Sys vi beršytka bazari thaj e ehoneskire. Pe kodo bazari jekhvar ando čhon kedenas pes pe targo gadže.

Vi sys adasave foria kaj sys feri jekhe beršesko targo. Pe adasave bazari sys but e gadže, save javenas peske te kinen varso ko kher. Kana dykhenas ko Roma kodo so jone bikinenas, kamenas řendyr te kinen.

Roma džinenas syr te rakiren thaj te šaren peskiro produkto. E gadženge gavytkunenge e čhuria ke èar, vaj ke giv sys trobuj. Džinenas kaj e Roma kodo teren peskire vastenca thaj sys kodo řacho. Sys vi adasave Roma save suvenas zeřy pe grende, švarja / savari. Kodo jone džinenas te keren šukares. Denas dre zeřy rupune klidyna, save haèonas ando kham thaj denas šukariben. Na jekh baro raj kineřas adasavi zbruja greske. Angedyr manuša but tradenas grenca. Thaj sako jekh kameřas, kaj kurke, vaj ando svenko te hurjen pe grende šukar savari, zeřa kaj te sykaven kaj sy barvaře huřaja. Pe so dyves thovenas pe grende javir butiaki zbruja.

Ne kana sys svenko, bijav, vaj kurke tradenas ko khangiri, atunci na feri jone ryvenas pe peste šukar ryiben, Ne vi o graja sys te javen šukar. Profesji romane sys but. Jone džinenas te keren e roty ke vurdena, thaj te den petařy grenge. Kodo profesja sys but popularno mařkar Roma. Sako jekh džineřas te kereř petařy grenge. Vi kodo produkto bikinenas šukar thaj paře peskire butia řenas řache řove.

Paše phurende syklonas kodo profesji vi o terne. Ande kodo romane profesji syklořas čhavo papustyr, dadestyr thaj sykaveřas peskire čhavorenge. Vi akana ande but thema bařkanytka thaj vi ando bary Brytania, Irlandia Roma thaj o Travellersy javen adasave produktenca pe bazari thaj kodo bikinen.

Grastany moda sy vi adadyves ke barvaře manuša. Adasave purane profesji na kren akana but manuša. Koneske kameř-pes kaj te deř petařy greske, vaj te kere dre purano vurden roty.

Grekse petařy te deř varkon trobuj mišto te džineř- pes pe kodo buty. Na sako jekh manuř kodo kereřa. Trobuj te džineř greski anatomia. Syr barjoř o naj grastano thaj syr sy řeki struktura. Kana varkon kodo na džineř řaj dukhaveř zorařes gres kana vmarřa na ando naj, ne feri ando dzido mas karfin. Vi trobuj te džineř sar te kereř petařy. Sako jekhe gres sy javir phiriben. A tunèi trobuj manuř, savo deř petařy greske te džineř pe savo

rig butedyr thovef heroj e graj. Roma džinenas but te keren butia paše grende. Nasvafe gres terdiakimas pe hera. Jone džinenas syr, savidukh te sastiakir. Vaš adava, pe grende majbut astarenas o fove. Kinenas e gadžestyr cera nasfafe gres, savo phenasam na hafas thaj pafe varkicy dyvesa o graj sys sasto. Kana thuločas o gadže savesko sys o graj na pinčkirlas fes. Thaj sys adiakas so pařpale kinečas peskire gres, ne pafe baredyr fove.

Akana nabutdžene Roma parujen e grenca. Kodo profesja po kurty hasjoř mařkar Roma. But moly dykhas ando but thema kaj pe forytka bazari e Roma bikinen antyki thaj javir kotyra.

Ando Viena, dre Zurich thaj javir foria ke Ost Europa dykhas e Romeni, save bikinen puranimata. Vi pe kodo varsave fove astaren. Jone kinen varsave cera phagirde vaj backirde antyki thaj kokore kodo nevjakiren. Sy mařkir nisave Roma bare specjalisty, save džinen-pes miřto pe kodo butia.

Jone keren but precyzna butia. Univar našty tre haloľ varkon, so varso so sy ke biknibe, sys phagirdo. Ne ande vasta romane kodo kotyr paľpaľe ľeľ peski forma thaj sys syr nevo.

Sys but specjalisty Roma, save džinenas pe pe but butia. Ľengiro talnto sys trobuj e gadźenge. Vaš adava e Roma mišto dživenas, na sys bokhaľe, na mangenas rajen socjalno zutimos syr akana.

Roma na pokinenas elektryka, paľe pani, tatypen, gazo. Romen sys dostaj zor kaj te egzystynen thja peskire romane butiendyr sys baxtaľe.

Bare volasa o gadźe kamenas romani muzyka. Ande kodo profesja sys but Roma. Sys maľkar Roma bare artysty, save sys pinckirde ande thema thaj ande javir phuvja. Baľavenas jone khinigenge, bare rajenge. Ľengiro talanto sys mišto pokindľo e ľovenca. Ande Ungrytko them sys butdźene gajgari, save baľavenas pe lavuta. Jone sys mangne ando khera kralengire kaj te baľaven. Ande paľedyr berša ando Francja sykadyja jekh baro gitarysto Django Rainhardt, savo źi ke adadyves sy pinźardo, sar majbaro baľaibnari ande sveto lumia. Ľestyr dźineľ saro sveto/ lumia.

Akana ande dayvesakuni vrama e Roma ěhurdyne-pes pe javir profesji. Majbut ľendyr bikunen pe bazari thaj ľen-pes paruibnasa. Kinen, bikinen vurdena vaj javir kotyra.

Ande kodo varsyr dživen Roma dre thema, save na den izbit but vaš romani populacija. Roma te najaven operativna, te na roden peske varsave profesji kokore, merenas bokhatyr. Nais Devľeske kaj Roma sygo sylikon te dživen ande nevi vrama. Butdźene ľyne te keren butia gadźikane ande Bary Brytania, Irlandia ke Germania thaj javir barvaľe thema Odoj dživen peskire familienca. Bibax sy feri ande kodo so ľengire ternimata ľen po kuty te bistren peski ćhib romani thaj nabut pinćkiren thaj halon e tradycja romani.

Butdźene na džinen so sy o tradycja romani. Dre paľune berša kodo na sys. Romane profesji vi denas ternenge zor, pinckiriben thaj respekto ke peski kultura romanipe.

Słowo wstępne	5
Angłuno łav	7
Karing / katar/ łyne-pes Roma ando Europa	9
Roma ando Polska	17
Mudaripe Romengo	23
Kolad /Kreèuno/	49
Romane butia	52